

Димитър Димитров • Бойка Калева • Наталия Стойкова
Мария Цачева • Райна Захариева

АЗ СЪМ В ДЕТСКАТА ЯСЛА

Практическо ръководство на педагога

в детската ясла

Издателство „Изкуства“
София, 2018

© Бойка Цветанова Калева, *автор*
© Наталия Кирилова Стойкова, *автор*
© Райна Сергеева Захариева, *автор*
© Димитър Кръстев Димитров, *автор*
© Мария Дичева Цачева, *автор*
© Издателство „Изкуства“ ЕООД

ISBN: 978 – 954 – 9463 – 29 – 3

Уважаеми колеги,

Програмната система „Аз съм в детската ясла“ е разработена в следните продукти:

- 1. Практическо ръководство на педагога*
- 2. Детско портфолио – индивидуална папка за детето*
- 3. Комплект табла*

Авторският колектив и издателство „Изкуства“ са убедени, че предложената система ще осигури провеждането на целенасочена възпитателна работа за оптимално психично и физическо развитие на децата в ранна възраст.

Съдържание

1.	Въведение	6
2.	Задачи за общо емоционално-социално развитие на детето	7
3.	Примерен дневен режим	8
4.	Диагностика	9
	4.1. Развитие – същност и особености	9
	4.2. Развитие и постижения на детето в ранното детство	13
	4.3. Постиженията на детето през първата година	18
	4.4. Детското развитие между 1 и 2 години	20
	4.5. Детското развитие между 2 и 3 години	23
5.	Допълнителна информация	27
	5.1. Въпросник за родителя	30
	5.2. Информационна карта	31
	5.3. Емоционален профил за измененията в процеса на емоционално развитие	34
	5.4. Пренатално развитие на детето	37
	5.5. Тревожността/дистресът и децата	39
	5.6. Привързаността на детето	40
6.	Протокол за дневни указания на педагога	44
7.	Примерно годишно разпределение (двуседмичен план) на педагогическите ситуации	49
8.	Приложения	61
	8.1. Стихотворения, римушки, приказки	61
	8.2. Подвижни игри и гимнастика	69
	8.3. Музикални игри и песни	72
	8.4. План-сценарий за провеждане на пролетен карнавал	79

ВЪВЕДЕНИЕ

Програмната система „Аз съм в детската ясла“ е разработена от педагози, психолози, лекари и медицински сестри и е в съответствие с Наредба № 26/18.11.2008 г. по МЗ. „Аз съм в детската ясла“ е педагогическа система, която е съобразена с особеностите и интензивното психофизическо развитие на децата в ранното детство.

Практическото ръководство на педагога съдържа примерно годишно разпределение (двуседмични планове) на организирани ситуации по основните направления:

- Околен свят;
- Български език и литература;
- Музика;
- Изобразително изкуство;
- Физическа култура.

Примерното годишно разпределение е разработено таблично, което улеснява педагога при изготвяне на дневните указания на медицинските сестри. В него са посочени основните образователни направления, очакваните резултати за децата от 1–2 години и 2–3 години. При изготвянето на ежедневните дневни указания педагогът отразява образователното съдържание и задачите за индивидуална работа с децата. През първата седмица те се запознават и усвояват планираното образователно съдържание, а през втората – го затвърдяват. В практическото ръководство на педагога са включени следните приложения:

- Римушки, стихотворения и приказки;
- Подвижни игри и развиващи упражнения;
- Музикални игри и песни;
- План – сценарий за пролетен карнавал.

Детско портфолио – папка за детето, която съдържа индивидуални картони. В тях е интегрирано образователното съдържание по образователните направления. Съобразени са с образователното съдържание, посочено в примерното годишно разпределение и са предназначени за индивидуална работа на детето. Предложените стихотворения, песни и игри ще запознаят и подпомогнат родителите при усвояване на образователното съдържание от децата и осъществяване на връзка и взаимодействие между семейството и детската ясла. Във всички образователни направления са включени примерни задачи за звукова култура и активизиране на речника. Задачите по Изобразително изкуство се планират по пре-

ценка на педагога в зависимост от индивидуалните възможности на децата. В портфолиото са добавени картон с карти по звукова култура за индивидуална работа на детето с илюстрирани на тях животни и кратки залъгалки и картон с елементите за апликиране, които се изрязват от възрастен.

Комплектът табла съдържа илюстрации по художествени произведения: „Под гъбата“, „Мишлето и моливът“ и „Косе Босе“.

ПРИМЕРЕН ДНЕВЕН РЕЖИМ

7⁰⁰ – 8³⁰ – Прием на децата; игри с играчки; подготовка за закуска, измиване на ръцете

8³⁰ – 9⁰⁰ – Закуска

9⁰⁰ – 9³⁰ – Тоалет и подготовка за педагогически ситуации

10⁰⁰ – 10³⁰ – Педагогическа ситуация (сън за деца от 1 г. – 1 г. 3 м.)

10³⁰ – 11⁰⁰ – Игри с играчки (по избор на децата); игри на открито при възможност

11⁰⁰ – 11³⁰ – Подготовка за обяд

11³⁰ – 12¹⁵ – Обяд

12¹⁵ – 13⁰⁰ – Тоалет и подготовка за сън

13⁰⁰ – 15³⁰ – Сън

15³⁰ – 16⁰⁰ – Събуждане, тоалет

16⁰⁰ – 16³⁰ – Следобедна закуска

16³⁰ – 19⁰⁰ – Разходка навън при възможност; игри с играчки по избор; издаване на децата на родителите

ЗАДАЧИ ЗА ОБЩО ЕМОЦИОНАЛНО-СОЦИАЛНО РАЗВИТИЕ НА ДЕТЕТО

12 – 24 месеца

1. Запознаване на новоприетите деца с условията в детската ясла.
2. Системна работа за безболезнена адаптация на детето към новата социална среда.
3. Формиране на качества за социално поведение (контакти с други деца и възрастни, включване в игри и съобразяване с другите).
4. Поощряване на интереса към новото в групата.
5. Формиране на умения за самостоятелност у детето.
6. Развиване на умения за самостоятелни игри с играчки.
7. Изпълняване на задачи по указания от възрастен.
8. Приучаване към самостоятелно хранене, ползване на салфетки и носни кърпи.
9. Формиране на навици да не поставят играчки и пръсти в устата.

24 – 30 месеца

1. Развиване на уменията за договаряне в съвместни действия по време на игри.
2. Формиране на навици (умения) да се грижат за по-малките деца в групата (нежност и внимание).
3. Усвояване на елементарни правила на поведение в групата.
4. Развиване на умение да се вживяват в определени роли по време на игри.
5. Формиране на умения за елементарни трудови действия (подреждане, събиране на играчки, подреждане на столчетата около масата).
6. Активизиране на интереса към речево общуване.
7. Развиване на чувство за удовлетвореност при успешно изпълнение на задача.
8. Формиране на умение за съсредоточаване на вниманието (слушане на приказка, стихотворения, римушки).
9. Формиране на навици за тихо и спокойно разговаряне (хранене).

Уважаеми колеги,

Програмната система „**Аз съм в детската ясла**“ има за цел да ви направи по-ефективни, хуманни и творчески в работата с най-малките деца. Да ви помогне в един от най-трудните за детето и за възрастните периоди, но и най-важен за детското развитие.

В Япония има поговорка, която гласи: „Това, което направих с детето си до 3 години, не можеш да го махнеш и след 100 години“.

Ранното образование в САЩ е фиксирано в периода до петата година.

Преди 70 години Елизабет Кларк е написала: „Възпитанието на детето започва 20 години преди то да се роди.“

Ние обичаме да повтаряме, че най-важни в живота на човека са първите седем години. Съвременните психологически и генетически изследвания обаче показват, че още преди да се появи във външния физически свят – плодът претърпява съществени промени, които се отразяват върху цялостното му развитие: физическо, личностно, социално, емоционално и когнитивно.

А отговорността е наша, на възрастните – да помогнем на децата да развият потенциала на възрастовия период и положителната си самооценка.

Програмната система на Издателство „Изкуства“ е разработена за децата от 1 до 6 години. Основните теоретични постулати, върху които са

разработени практическото ръководство за педагога и книгите за детето, са:

1. Всяко дете е *уникално, то носи в себе си потенциал, който предстои да развие в по-нататъшния си живот*. Ако детето още от ранна възраст бъде стимулирано (индивидуално подпомагано от възрастните), то ще има шанса да развие максимално потенциала, който има.

Ако детето бъде оставено на *естественния ход на развитие (без подкрепа на възрастните)*, то ще развие *част от целия потенциал*, заложен в него.

2. Всяко дете има свой *индивидуален темп на съзряване и развитие*. Грижите на възрастните, в детската ясла или у дома, могат да бъдат много полезни и успешни за детето, ако са насочени към индивидуалните особености в неговото развитие.

3. Децата са *различни*. Когато на едно място живеят много деца, възрастните, които се грижат за тях, трябва да ги *познават, различават и принават* (отчитат).

Обикновено около 18% от децата са със *специални образователни потребности*. Получаването на ранна помощ ще им даде възможност да развият компенсаторно други свои способности.

4. При постъпването на детето в яслата педагогът и/или медицинските сестри трябва да съберат от родителите му достатъчно *обективна информация за индивидуалните особености на раз-*

витие му чрез използване на въпросници (вж. приложения 1–3).

След ориентацията в детското развитие могат да се предвидят конкретни индивидуални занимания, които да подпомагат по-нататъшното детско развитие (*индивидуална развиваща програма*).

5. Родителите са най-важният партньор на екипа от детската ясла – техните *общии отговорности* са по посока на детското развитие и възпитание, насърчаването на детските интереси, мотиви и способности.

Родителите имат изключително значение за развитието на детето – от момента на вземане на решение за неговото съществуване. Майката и нейната връзка с плода по време на вътреутробния период осигуряват *вътрешната среда за детското развитие*.

В зависимост от вида на *семейството* – пълно или непълно, с един родител, с прародители или само с майка – могат да се обяснят някои личностни, социални и емоционални особености в детското поведение.

Авторите на програмната система се ръководят от идеята, че най-благоприятната среда за работа с учебните помагала е *хуманната – интерактивна и практически организирана*, в която има *ясни правила* за учители, деца и родители. Зачитат се основните *права на детето*; децата спазват своите *задължения*; отчита се *различието* между децата; осигурени са условия за свободно *речево и неформално общуване* между дете и възрастен и дете и връстник; чрез *играта, забавленията и игровата мотивация* се по-

стигат поставените цели на отглеждане, възпитание и учене в ежедневните занимания.

Основната, ключова задача пред педагога в детската ясла, мед. сестри и помощник-възпитателите е АДАПТИРАНЕ на детето към новата среда.

Всички деца реагират на отделянето от родителите и тяхната позната семейна среда. Това е тежък период както за детето, така и за родителите. Продължителността му средно е около 1 месец.

Ето една от най-типичните реакции на децата в *детската ясла* в процеса на адаптиране:

- Отрицателна емоционална проява у детето – чрез плач и хленчене, гняв и недоволство.
- Детето отказва да се храни.
- Детето отказва да се съблече, за да спи.
- Детето може да повтаря постоянно един и същ въпрос: „Мама доди?“ (Ще дойде ли мама?)
- Детето се изолира и отказва да се включи в игрите и заниманията.

Типични реакции на детето *у дома* до приключване на процеса на адаптация:

- Детето заспива трудно. Спи неспокойно, плаче насън, буги се.
- Детето загубва апетит. Не приема гостатъчно количество храна.
- Доминираща тема за детето е привързаността към родителя.

Адаптирането е процес, който е свързан с реакциите на трите страни: *възрастните в детската ясла* – педагог, мед. сестра, *семейството* и *детето*.

Успешното адаптиране на детето предполага възрастните да се включат активно и да подпомагат този процес.

КАК ДА ПОМОГНЕТЕ НА МАЙКАТА ЗА АДАПТИРАНЕ НА ДЕТЕТО

Адаптирането е строго индивидуален процес за всяко дете и за неговите родители. За някои деца този период може да бъде 1 седмица, за други – 1 месец. Педагогът и родителите трябва да имат търпение и да подпомагат детето в процеса на адаптация, за да протече той възможно най-бързо и безболезнено.

Симптомите за адаптираното дете са:

Детето се разделя самостоятелно и в добро настроение с родителя/родителите, възрастните.

По време на престоя в детската ясла детето е спокойно. Може често да задава въпроси на мед. сестра – „кога и дали“ ще го вземат от яслата, но това са въпроси, с които то очаква да бъде потвърдена неговата сигурност.

По време на занимания и игри разказва спокойно за своите родители.

При тръгване от детската ясла разказва с удоволствие какво се е случило.

Няколко правила за значимите за детето възрастни – родители, прародители

Подготовката за раздялата да започва вкъщи. На детето може да му се говори за това, че то

отива на детска ясла, а родителите – на работа.

Родителите трябва да използват любимата играчка, с която детето говори и се чувства сигурно.

Спокойният родител води до себе си спокойно дете. Желателно е сутрин то да бъде водено от родителя, който е готов да се раздели с него нежно, спокойно, но твърдо и бързо.

Раздялата в яслата трябва да бъде кратка и насърчаваща детето. Най-добре е родителят сам да помисли за своя ритуал при раздяла. Вероятно детето също ще подскаже какъв да бъде: въздушна целувка, съпроводена с думите „до скоро“, гушкане и целуване, махане с ръка, съпроводено с „до скоро“. Ритуалът ще направи родителя по-уверен и тази увереност ще се предава и на детето.

Много важни са емоциите на родителя при раздялата. Колкото по-плах и нерешителен е родителят, толкова по-тревожно ще бъде детето. Не трябва да се тревожи, когато детето плаче. Плачът подпомага нервната система да не се превъзбужда.

На детето трябва да бъде обяснено след кое събитие от деня родителят ще го вземе. След като се наобядва или след като се наспи. Така то няма да е тревожно кога и дали ще го вземат, а ще очаква събитието.

Не променяйте правилата, които сте въвели при раздяла. Детето има нужда от твърди граници и правила, за да се адаптира бързо. По този начин то се чувства сигурно и спокойно.

Направете родителска група за подкрепа между майките, готови да споделят. Когато те обменят помежду си какво от това, което правят, помага на детето им, всяка майка ще научи още доста работещи стратегии.

Напълно забранени за използване от възрастните са:

- Упреците към детето – поради незавършен процес на адаптиране;
- Наказанията и насилието върху детето, което тъгува, плаче или е агресивно – поради незавършен процес на адаптиране;
- Лъжата на възрастните към детето при раздяла в яслата. Например „Влез вътре, аз отивам до ... и ще се върна“ и др.

РАЗВИТИЕТО – СЪЩНОСТ И ОСОБЕНОСТИ

Развитието на детето преминава през различни качествени изменения, които настъпват през определени периоди в една и съща последователност. Всички деца изминават единакъв път на развитие, но реагират по различен начин в зависимост от съотношението на условията за развитие: наследство, среда, семейство, ценности и възпитание.

Детското/човешкото развитие се осъществява в междуличностна среда. Семейството осигурява културата, която от своя страна осигурява диференциран достъп до познанието и умствените структури. Те осигуряват взаимодействия, които са от критично значение през първите 3 години

(Япония), първите 5 (САЩ), първите 7 (България), ако и средата, в която протичат, е стимулираща, подпомагаща детското развитие.

Развитието на детето е процес на изменения от несъвършени към все по-съвършени периодични промени, които науката отдавна е установила като времетраене. Тези изменения в детското развитие са постоянни и необратими и не винаги *равномерни*. Има периоди, в които се наблюдават *малък брой прояви*, в други периоди *не се наблюдават промени*. Възможен е трети вариант, при който с детето се случват много неща и се забелязват много нови прояви и изменения, едно *ново поведение*.

Периодите, в които не се наблюдават никакви външни промени, подсказват за вътрешен процес (латентен) на развитие на отделните психични функции на детето. И ако в началото е „новороденото“, което има елементарни и относително неразчленени прояви, то постепенно неговото преживяване, че е едно общо цяло с майката намалява, за да достигне след време до осъзнаването на собственото си „аз“ (към петата година). Разликата между новороденото и малкото дете е не само количествена (по-голям жизнен опит и различни прояви), но и качествена (в него има развити способности, за които не бихме могли да знаем при изследването на новороденото). У малкото дете е протекъл не само процес на *растеж*, но и на *развитие*.

Последователността на водещите за детското развитие дейности е следната:

- *непосредствено-емоционално общуване* – започва от раждането на детето;

- *предметно-манипулативната дейност* – началото ѝ се наблюдава около и след 12-ия месец, когато детето започва да манипулира с предмети от бита и играчки;

- *играта и учебната дейност* – играта е основна и най-значима за детето дейност от ранното детство до 6–7-годишна възраст.

В зависимост от условията играта преминава през следните пет етапа:

Първи: Детето играе само (липсва взаимодействие), почти не забелязва другите.

Втори: Игра-наблюдение – детето наблюдава действията на възрастните и връстниците и ги наподобява.

Трети: Паралелна игра – децата играят едно до друго, използват почти едни и същи играчки и играви материали, но не се опитват да си взаимодействат едно с друго.

Четвърти: Асоциативна игра – действайки с играчките, децата от време на време влизат във връзка, разменят материали, извършват някои действия заедно, но липсва стремеж към координиране на взаимодействията по посока на общи епизоди, сюжети или цели.

Пети: Съвместна игра – през цялото време на играта децата осъществяват общ замисъл, постепенно зараждащ се от отделни епизоди, в които

има допълващи се роли: майка – дете, продавач – купувач, лекар – пациент.

Детското развитие преминава от общи към все по-диференцирани и самостоятелни прояви.

Целият процес на детско развитие преминава през две условности: първата – *обективната среда*, природно, обществено и социо-културно обкръжение; втората – *детето с неговата генетична програма*.

Когато оценяваме детското развитие, е естествено да сме изправени пред въпроса: „Каква част от развитието на детето е реализация на неговата генетична информация – от една предважително зададена програма, и каква част е от влиянието на средата?“ Също така да отчитаме, че биологичните условия и влиянието на средата са неразделно свързани не само след раждането, но и в предходния пренатален период.

В психологическата и педиатричната практика се използват термините „двегодишно дете“, „тригодишно дете“, което е опит да се типизират отделни детски поведениа по признака „възраст“. В ежедневието обаче виждаме, че между децата в една и съща възраст, например на 2 години, съществувва огромна разлика. Това показва, че не е достатъчно да се отчита само и единствено възрастта на децата.

Съвременният подход при изследване на детското развитие утвърждава разбирането, че поведени-

ето на детето е израз както на възрастта, така и на взаимовръзките между отделните условия на развитие: генотипа (съвкупността от гени), ефекта на средата и ефекта на възпитанието. Развитието на детето е резултат от взаимодействието на тези условия, а не само от един решаващ фактор.

Темповете на детско развитие са различни. Те могат да бъдат *синхронни* (когато протичат равномерно и съгласувано), *асинхронни* (когато протичат неравномерно и несъгласувано), *непрекъснати* (постоянни, нарастващи) и *етапни* (стъпаловидни, „със скок“). Именно поради тази информация за характера на детското развитие не могат да бъдат пренебрегнати *индивидуалните различия в развитието на децата*. Това е един от основните въпроси, с поставянето на който вярваме, че ще ограничим *етикетирането и сравняването* на децата още от най-ранна възраст.

Ако трябва да обобщим, условията, които оказват влияние върху развитието на малкото дете, а и по-късно, са:

а) *вътреутробни* (пренатални и перинатални, които задават основните предразположения на бъдещата личност);

б) грижите за малкото дете и степенята на удовлетворяване на основните му *биологични* (вода, храна, топлина, въздух, сухи пелени) и *психологически потребности* (внимание, нежност, любов) в ранна възраст;

в) *домашната среда*, която родителите осигу-

ряват на детето (стимулирането на специфичните му способности);

г) *ценностите на родителите*, които детето „среща всеки ден“.

И още едно обобщение на детското развитие: Детето е Нютон – между 8-ия и 12-ия месец, когато прохожда и открива закона за тежестта; Декарт – между 24-ия до 30-ия месец, откриването на Аз-а, „мисля, следователно съществувам“; Ницше или волята за могъщество – след 30-ия месец, когато детето иска да утвърди своята власт.

До 3 години детето е чувствително към всякакъв вид раздяла. Но до 2 години то е особено чувствително към раздялата с майката. Това е възрастта, в която наред с чисто биологичните потребности трябва да бъде задоволена и потребността от любов и признание (детето е важно, значимо и ценно). Промените в детското развитие ще бъдат представени в следната последователност: Постиженията на детето през първата година; детското развитие между 1 и 2 години; детското развитие между 2 и 3 години. В Приложение 4 можете да прочетете повече за промените в развитието на плода през пренаталния период, по-важните теми от развитието на детето от 1 до 3 години.

Развитие и постижения на детето в ранното детство (от 1 до 3 години)

Ранното детство обхваща периода от 1 до 3 години. Този период е белязан от *значителни и дина-*

мични промени, които започват да очертават почти всички перспективни линии на по-нататъшното развитие на детето.

Основната задача от гледна точка на психосоциалното развитие

През първите 18 месеца от живота на детето основната задача за неговото психосоциално развитие е установяването на *базисното доверие към света*. Ако детето получава навременни грижи, които отговарят на неговите жизнени физиологични нужди (здравословна храна, достатъчен сън, подходяща температура) и емоционални потребности (внимание, ласка, топлина), у него се поражда чувство на сигурност, спокойствие и доверие към заобикалящата го среда.

Новата криза

Появява се и новият конфликт: *автономията* срещу неувереността при сблъсъка със социалните норми.

Прохождането и възможността да се навлезе в пространството и да се действа чрез бързо развиващите се движения с все повече предмети, както и стремителното овладяване на речта (от 10–15 думи в началото до почти 1000–1200 думи около третата година) са предпоставки за значими промени. Те са както в процеса на социалните взаимодействия с другите и началното усвояване на нравствените норми, така и в умственото и емоционалното развитие. В резултат започва първоначалното формиране на самосъзнанието. Към края

на първата година децата могат да узнават по памет и достатъчно успешно да предвиждат събитията от близкото бъдеще.

Чрез прехода от физическото действие към неговия образ и мисълта се появява *символното действие*: способност за създаване на нови отношения между предметите, използването им не само по предназначение и взаимното им заместване. Това се проявява както в детските рисунки, така и в процеса на предметно-манипулативната дейност, а също и в общуването.

Педагогът и детегледачките в детската ясла, родителите вкъщи трябва да се съобразяват със следната последователност на въпросите, задавани към детето:

Към 1,5 години: Какво? Кои?

Към 2 години: Какво е това? Кои е този?

Към 2,5 години: Къде? Откъде? Кога?

Към 3 години: Защо?

Действията с различни предмети са израз на стимулираното от възрастните „обектно отношение“ към действителността. Детето навлиза в света на човешките културни предмети, а пътят е от опознаване на физическите им свойства към овладяване на конкретни (социално изработени) начини за действие с тях.

Появата на доролевите изрови действия е свързана със значенията на вещите, възпроизвеждането на чужди образци. Те обозначават разделението между Аз-а на детето и:

1) **Другото** – предметното обкръжение, където то е фактически субект на собствените си действия;

2) **Другите** – също така извършители на подобни действия.

Подражанието на детето

Възникването на елементи на изследване, конструиране и начално планиране в предметно-игровите действия на детето и тяхното сравнение с тези на другите водят до възможността за наблюдаването им. Важна роля играе *подражанието*. То има две определящи свойства:

а) при него се копира поведението на някакъв модел;

б) то е избирателно и предизвикано от значима за детето особеност на образа.

От 1 до 1,5 години детето предимно *подражава на моторни действия* (например преместване на някакъв предмет) и все по-често – на социални действия (предизвикващи общуване).

Около 2–2,5 години детето все по-активно *възпроизвежда координирани последователни и свързани действия*. То подражава както на определени действия, така и на определени хора. Това е израз и на неговата базова потребност от доброжелателно внимание, поощрение и любов.

В ситуацията на взаимодействие възрастен – дете то постепенно овладява нормите на културното и етичното поведение. В тези ситуации детето разширява представата за това, кое е правилно

и кое – не, а също: лошо и добро – като първоначална степен на развитие на нравствени чувства.

Заедно с *действено-практическото и интелектуално-емоционалното* ориентиране в социалната действителност между 1,5 и 2 години детето започва да осъзнава своите качества, възможности и състояния. Тъй като това е отражение на взаимоотношенията с околните, още около втората година се появява стремежът да оказва влияние (с оглед на собствените нужди) върху поведението на другите.

Характерно за периода е, че детето започва да търси всички способности за утвърждаване на своето Аз: възможно е да реагира остро при неуспех или да противоречи на възрастните, да извършва действия в разрез с техните указания – започва да се проявява известният *негативизъм* на 2-годишните деца.

В противопоставянето – като първичен начин за себедоказване и определяне на своето място сред другите – се заражда един от аспектите на чувството за автономност. За да се разбере степента на собствената автономност и самоценност, детето започва да употребява личното местоимение „Аз“. Необходимо е възрастните – родители, възпитатели, учители, да проявяват търпение при установяването на границите и нивата на нежеланото (социално неприемливото) и допустимото поведение на детето.

Преди да достигне до позитивното разрешаване на кризата – чрез изграждането на системата

на Аз-а, детето, а и възрастните, които се грижат за него, трябва да изживеят противоречията на *твърде острата криза на третата година. Седем са нейните ярки симптоми:*

- *Негативизъм* – отрицателна реакция не на съдържанието на предложенията на възрастните, а на факта, че те са техни. Наличие на стремеж да се прави обратното, дори въпреки собствените желания;

- *Упорство (инат)* – настоява за нещо не защото толкова го желае, а защото **то** го е поискало и това е **негово** решение;

- *Опърничавост* – по принцип тя е безлична, не срещу някого конкретно, а срещу нормите на възпитание, на начина на живот, формирал се до третата година;

- *Своеволие* – израз на стремежа всичко да прави само;

- *Протест и бунт* – търси изостряне на взаимоотношенията с обкръжаващите го;

- *Симптом на обезценяването* – проявяващ се в пренебрегване, нагрубяване и гразнене на родителите и възрастните;

- *Деспотизъм* – по отношение на родителите се изразява в претенцията да правят всичко, което поиска, а спрямо по-малките братя и сестри е под формата на ревност.

Тази криза на развитието прераства в криза на взаимоотношенията и е тясно свързана с изграждащото се самосъзнание на детето. То започва

не просто да предпочита да прави нещата само, а **настоява** за това. С появата на позицията „Аз сам/а!“, с ясното деклариране на потребността си от самостоятелност детето се „ражда“ втори път – като личност, тръгваща по пътя на различаването между „длъжен съм“ и „искам“.

Ако кризата протича по-неясно и нехарактерно, това е индикатор за задръжки в развитието на афективно-волевата сфера на личността. У детето започва да се формира волята – израз на стремежа към автономия (независимост, самостоятелност). Децата показват, че не се нуждаят повече от пряката опека на възрастните, и се стремят сами да правят своите избори. Когато родителите (възрастните) прекомерно ограничават всички прояви на независимост, наказват или осмиват всеки опит за самостоятелност, у детето възниква чувство на срам и неувереност. Положителният вариант е обособяването на сфера на дейност, където детето да утвърждава себе си и да проявява своята самостоятелност – за да може постепенно да я разгръща и в другите дейности и в социалните си взаимоотношения.

Желаното поведение на родителите (възрастните) е да подпомогнат детето да достигне до позицията „**Аз мога**“, като постепенно започне да съотнася своето „**Искам!**“ с „**Длъжен съм**“ и „**Не може!**“ и на тази основа да определи границите на своето „мога“. Кризата се проблематизира и удължава във времето, ако възрастните заемат необ-

мислено или безкритично една от двете крайни позиции: на пълна свобода или на тотални забрани.

Най-полезният съвет в случая: възрастните да изберат средния път, златната среда. В ситуации, които застрашават живота на детето, да преминат към тотална забрана на детското поведение, към поставяне на твърди граници – кое е добро за детето и кое не. В други ситуации – на игрова, емоционална и творческа изява на детето, трябва да му се даде пълна свобода.

Да се придържахме към златната среда е основен принцип във възпитанието, издигнат от редица учени от древността до днес.

ПОСТИЖЕНИЯТА НА ДЕТЕТО ПРЕЗ ПЪРВАТА ГОДИНА

- Развитието на *движенията* е тясно обвързано с общото психично развитие, като подпомага детето в разгръщането на неговите способности за натрупване на опит и познание. Често прохождането се съпровожда с празнуването на първия рожден ден. Прохождането дава възможност на детето да опознава по-добре обстановката, в която живее: предметите и играчките, които го заобикалят. Това го прави уверено и настойчиво, когато има цел – да вземе предмета или играчка, и едно и също действие може да бъде повторено много пъти. Това е пътят, по който децата преднамерено модифи-

цират съществуващите умения, за да постигнат целта си.

- С раждането *сетивният апарат* се задейства. Върху развитието на сензорната дейност оказва влияние индивидуалният опит на детето, натрупан през тази първа и важна година. За това допринасят зрителните, слуховите, зрително-слуховите и допирно-двигателните въздействия между дете и възрастен и дете и играчка.

- В процеса на развитие детето постепенно разбира резултата от своите действия с играчките, които държи и/или движи: куклата се смее, когато я държи по един начин, може да гука, когато е по-груо; дрънкалката издава звуци; колелото на пръчка издава звуци, а колата може да се движи в кръг. Този резултат от неговата дейност е стимулация детето да продължава своите опити в тази насока. И така то усъвършенства отделни свои *манипулативни умения*. Прохождането е откриване на пространствата в света, което е допълнителна възможност при разширяването на обема на манипулативните дейности. Към края на първата година се вижда и подходът „учене“ на малките деца, а именно чрез обобщение да пренасят своите умения в нови игри и ситуации.

- В края на първата година се наблюдават съществени резултати и в следващата много важна сфера от живота на човека – *емоционално-социалната*. Особеностите и степента на развитие на тази сфера са от голямо значение за по-нататъш-

ното емоционално и когнитивно развитие. Важни са взаимоотношенията и взаимодействията между детето и възрастните, които участват в процеса на отглеждане и възпитание.

- Прохождащите деца не имитират *говора*. Те създават собствени изречения, които най-често са телеграфни, но с правилни думи, за да се запази смисълът. С речник само от около 10 думи децата могат да изпълняват инструкциите на възрастните.

- Влиянието на *семейната среда* е изключително силно. Доколко в нея има по-големи братчета и сестричета, които участват и подпомагат детското развитие както при прохождането, така и във всички останали дейности: манипулативни, говор, емоционални и социални ситуации. Стимулацията е естествена и много продуктивна, когато е провокирана от близки и любими хора. Паралелно с това детето започва все по-умело да имитира и модела на поведение на значимия за него възрастен. Децата все повече отразяват стила на родителите си. Това е периодът на търсене на баланса между насърчаването на детската независимост и подпомагането на личната отговорност.

В края на първата година децата могат различни неща, защото имат различно темпо, стимулация и насока на развитието си. Децата с по-малко стимулиране външно ще изглежда, че могат да правят по-малко. При подходяща стимулация резултатите биха били други. Затова **НЕ СРАВНЯВАЙТЕ ДЕЦАТА**. Наблюдавайте тяхното многообразие и отчитай-

те двата важни момента: особеностите на тяхното пренатално развитие и раждане; ценностите на семейната средата – материални условия, присъствие на по-големи или по-малки братя и/или сестри; родителските грижи и културата на етноса.

- Деца, които са родени преждевременно, е възможно да не отговарят на предварителните норми и очаквания на възрастните.

- Деца, които израстват в развиваща семейна среда, могат да покажат различни резултати от очакваните за възрастта.

- Деца, които израстват в семейна среда с друго малко дете (разлика до 3–4 години), могат да покажат също различни резултати от очакваните за възрастта.

- Ключовата дума за детското развитие е „сигурност“. Когато малкото дете се чувства в безопасност, то е доверчиво, щастливо и смело не само в тази възраст, но и след това.

- Привличането на вниманието на другите хора към отдалечените обекти чрез посочването им е един от признаците за началото на Аз-концепцията.

ДЕТСКОТО РАЗВИТИЕ МЕЖДУ 1 И 2 ГОДИНИ

Развитие на движенията

А) Груба моторика

Периодът от 12 до 18 месеца е период на „движението“ за всички деца. Дете, което е овладяло ходенето, означава, че може да запазва равновесие. Това е възрастта, в която, ако детето е имало възможността да се движи, овладява самостоятелното ходене – предпоставка и за останалите движения: скачане, тичане, изкачване и слизане по стъпала, като се държи за перилата, хвърляне на топка над главата, ритане на топка.

Новите възможности на детето да се придвижва и опознава различни пространства (изкачване по стълби, гледане от височина и др.) обогатяват сетивния му опит и емоционалните преживявания. Чрез откриването на света по пътя на своя опит се разширяват психо-моторните умения на детето, ориентирането в пространството. Обогатяват се жизненият и познавателен опит, а с това и психо-социалното развитие на детето. Към края на втората година ходенето постепенно се автоматизира и детето може да извършва едновременно действия с ръцете и краката – ходи и държи предмети.

Б) Фина моторика

Деца имат интензивна моторна дейност, отначало едната ръка помага на другата, но постепенно ръцете започват да функционират независимо една от друга.

Рисуването и играта преливат в едно, затова детето може да държи много добре молива и с лява, и с дясна ръка. Върху хартията може да се рисува, но още по-занимателно е да се правят топки от нея (смачква). Когато детето рисува, особено вертикална черта, ръката се чувства госта неуверена.

Емоционално-социално развитие

Деца говорят, играят и взаимодействат с родителите и други възрастни и деца, изследват нови възможности за дейности и искат да ги извършват възможно по-самостоятелно. При някои от децата се наблюдават борби с другите деца за играчки и/или с родителите за естествените им нужди. Към края на периода са способни да изпитват голямо разнообразие от емоции и реакции като любов, удоволствие, радост и гняв.

Личностно развитие

Наблюдава се нова фаза в развитието на Аз-а и се характеризира с целенасочено поведение към силно ангажиране на околните и особено на майката. Детето се възприема като своеобразен център и иска всички да му признаят това право. Затова на него му е трудно да разбере (да застане на позицията на родителите си) появата на нов член (братче или сестриче) в семейството. Не може да разбере родителските нагласи и проявите на любов към новия член на семейството. В съзнанието на детето този нов член може да се превърне и във въображаем съперник.

Разширява се Аз-концепцията с включване на половата идентичност и назоваването на собственото име.

Наблюдава се началото на моралното развитие. Желанието за самостоятелност отстъпва място на социалните взаимодействия, изпълнени с емпатия.

Самообслужване

Към втората година децата могат да гържат лъжица и чаша и да се хранят самостоятелно. Хранят се шумно, цапат грехите си. Обичат да се хранят самостоятелно като възрастни.

Игри

В началото на втората година детето все още не може да играе с играчките, както ние възрастните очакваме. Ние показваме как да погали куклата, но то не може да възпроизведе това действие. Към 15-ия месец децата имитират действията на възрастните и ги пренасят върху играчките. След 18-ия месец детето може да използва играчки заместители на липсващите елементи на играта (тревичката може да бъде храна за куклата, пръчката може да бъде превозно средство и др.).

Към края на втората година се заражда т.нар. отразителна игра, в която основният и активен участник е играчката. Куклата заема основно място и в общуването на детето.

Играта е най-значимото занимание за детето. Затова е важно да се осигурят време и условия за

нея. Така ще окажем влияние и подпомогнем процеса на цялостното детско развитие.

Въвеждане на правила

Между 18-ия и 24-ия месец детето се превръща в малък изследовател. Детската любознателност е много голяма и преобладава пред инстинкта за самозащита. Затова детето може да предприема животозастрашаващи „операции“ – да се катери на опасни места, да опитва от всичко, което попада на пътя му, независимо от последствията. Това е моментът за въвеждане на ПРАВИЛАТА: *кое е позволено, кое е забранено и кое е опасно*. Способността на детето да разбира правилата е по-малка от нашите очаквания. *Затова не бива да се разчита само на вербалната забрана, а по-скоро да се отвлече вниманието на детето от неговата цел*. Така позитивно то ще се научи да спазва правилата в света на възрастните.

Развитие на мисленето

Стимулирането на развитието чрез усъвършенстване на движенията, овладяване на предметната дейност и езика, използване на различни дидактични игри между 18-ия и 24-ия месец подпомага формирането на мисловната операция *сравнение*. Всичко от обстановката и бита може да бъде използвано за стимулиране на развитието на тази мисловна операция: храните (плодове и зеленчуци), грехите (зимни и летни), обувките (за вътре и за

навън), играчките (строители, кукли, животни, кубчета). По-късно сравняването преминава по цвят, после – по цвят, форма и големина.

Постепенно двегодишното дете започва да разбира по-абстрактни идеи, като „повече“ и „по-малко“.

Развитие на речта (говора)

Детето разбира говора на възрастните и паралелно с разбирането започва да проявява собствена си реч.

Бързото развитие на движенията между 1 и 2 години до известна степен се отразява върху развитието на говора, който се активизира между 16-ия и 18-ия месец, когато вниманието и интересът от ходенето се прехвърлят върху говора.

Деца имат различни постижения в тази възраст. Всичко зависи от средата, в която живеят, и възможността да тренират да „говорят“ със или на някого (човек, играчка, животно). Затова обемът на речника варира – някои деца използват 20 думи, други – 50, а трети – 100. Независимо от запаса думи има нещо общо и то е използването на глагола (действието). Това е отражение на периода на действието. Първоначално структурата на изречението съдържа *една дума*: „папкам“ (ям), „дичка“ (водичка); постепенно се разширява в изречение с *две думи*: „Лъчи лай-лай“ (Лъчи е в трамвай); за да стигне в края на периода до *три думи*: „Мама, дичка гай“ (Мамо, гай вода).

Периодът *от 12 до 18 месеца* за по-голяма част от децата се оказва *чувствителен период*, което подсказва, че детето научава с по-голяма лекота нова информация. *Освен на движението това е периодът за научаване на цветовете и развитие на говора.*

Една от основните педагогически задачи е да използваме естественото предразположение на детето за усвояване на тези знания и умения. В противен случай то пак ще трябва да научи всичко това, но във време, в което ще му бъде по-трудно и ще е неготам мотивирано. Детето трябва да учи, когато има желание за това. Предвид голямата отговорност на средата в процеса на развитие на личностните новообразувания, социалната и емоционалната зрелост, ние няма да ползваме термина *възрастта на ината*, с който характеризираме периода около третата година (а също и предпубертетната фаза). Резултатът от възрастовите промени са автономност и самостоятелност на детето, които са белег на психически здравото дете и могат да бъдат постигнати в развиваща и подкрепяща семейна среда. *Негативизмът не е дължителен елемент от развитието на детето.* Когато самостоятелността не е ценност, тогава всички действия на детето попадат в етикета „инат“. Проявите на негативизъм се свързват с предпочетената парадигма на възпитание от родителя/родителите, с техните ценности.

ДЕТСКОТО РАЗВИТИЕ МЕЖДУ 2 И 3 ГОДИНИ

Развитие на движенията

А) Груба моторика

Това е интензивен период, през който движенията на детето се усъвършенстват. Постепенно се стабилизира *изправеното ходене*; детето може да *хвърля топка над главата си*, да *скача с прибрани крака* на дължина до 20 см, а също така и на височина. В началото на периода то все още се *изкачва по стълби*, като първо стъпва само с единия крак, а след това прибавя другия, докато към края на периода може да се изкачва и слиза дори без да се държи. Към края на периода може да *кара колело с три колелета*, а когато трябва да вземе предмет от пода, детето успява да се наведе, вместо да кляка.

Б) Фина моторика

Между втората и третата година то може да се облича и съблича, да „храни куклата“, да строи кули от 6–8 кубчета, да мие и избърсва ръцете си.

Към края на третата година детето извършва движения, които изискват координация между отделни мускулни групи и сетивни органи. Като използва двете си ръце (с едната държи листа, а с другата – молива), детето „рисува“ – грубо очертава кръг.

Емоционално-социално развитие

Двегодишните деца са способни да изпитват и проявяват голямо разнообразие от емоции и реакции като любов, удоволствие, радост и гняв. Тяхно-

то поведение може да бъде агресивно и обикновено те протестират много.

Игрите и взаимодействията на 2-годишните деца са силно активни с родители и други възрастни и деца. Стабилизирането на ходенето им позволява да изследват нови територии в дома и да извършват някои дейности самостоятелно.

Третата година от живота на децата е известна като „възрастта на ината“ или трудната възраст за родители и възпитатели. Промените с детето са видими – при най-малка причина то може да избухне и да бъде обхванато от разрушителна ярост. Най-често в поведението му се наблюдава желание да чуе какво му казват възрастните, когато те го приканват да отиде при тях, то бяга или се крие. Чувствата на децата са силно противоречиви. Те са свръхчувствителни към цялата гама полюсни емоции – от радостен екстаз могат да изпадат в апатия и потиснатост, от доброта и готовност да споделят играчките си и да разбират другите до отказ и гняв – да не ги загуби. Възможно е детето да бъде настойчиво към определена цел, но когато получи желаното – да не му обърне повече внимание. Или в други ситуации може да моли за помощ от възрастния, а след това да я отклони сърдито.

Това е втората криза от живота на детето. Тя е изключително необходима, за да може с помощта на възрастните да осъзнае своите емоции и чувства, силата на тяхната проява и в следващите етапи от развитието си да ги управлява.

Чрез негативизма 2–3-годишното дете разбира границите на собствената си сила и на силата на възрастните. Съпротивата може да е насочена както към предметите, така и към заобикалящите го възрастни и връстници или животни. В такива моменти малкото дете трябва да е сигурно, че има право да чувства съпротивата си. Когато гневът е насочен към някой човек, добре е да получи възможност да се конфронтира, да изрази чувствата си. По този начин то ще научи също, че трябва да изразява и чувствата си, че агресията може да се прояви.

Това е благодатен период за развиване и детето съзрява емоционално, като осъзнава цялата гама на противоположни чувства, които изпитва, и откликва с адекватни поведени.

Най-трудно е, когато при подобни емоционални изблици присъстват и други възрастни, тогава са възможни и по-пикови ситуации.

Ролята и отговорността на възрастните през периода са изключително значими. Цели поколения деца у нас не са имали шанса да преминат през тази криза с положителни резултати – личностно и емоционално зрели и социално автономни.

Ще посочим няколко от причините:

1. Все още малкото дете е силно зависимо от възрастния, което го *ограничава при опознаване на света, на себе си, на другите възрастни.*

2. Все още ние *забраняваме на децата да изразяват чувствата си* – по този начин те научават, че изразяването на чувствата не е добре. Научават

се да не бъдат искрени и да ги потискат в себе си.

3. Все още използваме *силно авторитарни забрани*, които показват твърди граници, и това не помага на детето да разбере както своите граници и лична автономност, така и тези на другите.

4. Все още *не учим децата, че всеки човек има права и отговорности*, които трябва да спазва, а ги принуждаваме да се страхуват от авторитети (големи, властни и силни личности).

Личностно развитие

Между *втората и третата година* детето прави три много важни открития, които променят неговия живот и живота на родителите му. Първо то *открива майка си*, след това – другия важен човек в неговото обкръжение, *бащата*, накрая то открива *себе си*. Тези открития му помагат да осъзнае, че то е човек като хората, които го заобикалят. Детето научава своето *лично име*, което е „знак“ за различаване от другите деца и възрастни, и обича да го повтаря – а така и да утвърждава себе си. Все по-ясно *осъзнава пола* – момче или момиче. Границата „аз съм различен от другите“ е поставена с основните две думи – *аз* и *не*. Чрез личното местоимение „аз“ акцентира върху различието и значимостта на новата си позиция – началото на личността. Чрез „не“ то се противопоставя.

И така детето определя своето място в семейството, което ще разширява в следващите години чрез „аз“ и „не“.

Развитие на изобразителната/манипулативната дейност

Изобразителната дейност на малкото дете в периода на ранното детство преминава през два етапа: от *графичен безпорядък* към *диференцирано драскане* – към 2 г. и 6 м. (в термините на Р. Зазо*). Към третата година детето може да рисува по подражание прави линии, а след това и крива затворена линия. Драсканиците обаче са „реални обекти за детето“ – то оприличава малките накъсани кръгове на майка си и/или на хората, с които живее.

* Валон, А., Р. Зазо. Детството. София, ДИ „Наука и изкуство“, 1988.

Развитие на възприятията

Развитието на възприятията се изразява в два аспекта: получаването на *сетивна информация* за света на хората, нещата и събитията и *психологическите процеси*, чрез които се осъществява. Това обяснява субективната рамка на възприятията, преминали през индивидуалния опит и очаквания. Затова и възприятията на малките деца не са обективни копия на действителността. При диференциране на техните възприятия е видимо, че не само сетивните органи участват във вземането на решение, а също и индивидуалният сетивен опит на детето.

Способността за възприемане се развива и обогатява. За този процес допълнително допринася развитието на езика, паметта и мисленето. С помощта на езика детето успява все по-добре да се

ориентира в околната среда, да различи типичните от нетипични белези на обектите в нея (животни, предмети, играчки, храни и др.). То вече може да разпознава неща, показани му в друг контекст, което съдейства за бързото разграничаване на фантазията от действителността и доближаване до „реалното“ възприемане на нещата такива, каквито са.

Развитие на паметта и мисленето

Детето между втората и третата година не се опитва да запагети съзнателно гадена дума или изречение/информация, затова и паметта се определя като произволна. Всички взаимодействия и игри между детето и възрастния, изискващи неговата активност, допринасят за развитието на паметта. Постепенно то започва да повтаря думи и действия в по-голям период от време. И ако на 2 години детето помни около 15 минути къде е скрит определен предмет, то на 3 години помни мястото доста дълго време. А преживяванията, които са му направили силно впечатление, могат да се помнят месеци.

Така постепенно кратковременната памет поема все повече информация, а обемът на паметта към третата година е между 2–3 обекта/играчки, хора, с които общува, предмети, с които играе и/или се самообслужва.

Богатството от думи и развитието на говора провокират развитието на детската интелигентност. Думите са средство, за да се изрази една мисъл. В този период въпросите на детето са без-

крайни, думите, които научава, му позволяват все по-добре да *разбира* това, което възрастните му обясняват. Новите думи подпомагат усъвършенстването на *паметта*.

От периода на първото емпирично знание – когато детето опипва предмета, за да разбере повече за него, то намира своите вътрешни отговори чрез детското си мислене. Натрупваният опит чрез говор и разбиране допринася за развитието на мисловната операция *класификация* (групиране на предмети по форма). Това се наблюдава между 27-ия и 30-ия или между 30-ия и 33-ия месец, когато децата могат да класифицират първоначално по *цвят*, а по-късно и по *големина*. Развиването на уменията да класифицират ги прави по-уверени в *опитите да обобщават*, макар и по несъществен признак.

Думите подпомагат детето да диференцира изразите за количество и съотношения: много, малко, доста, толкова, повече, по-малко; за пространствено ориентиране: горе, долу, близо, далече, вън и вътре.

Развитие на речта (говора)

Сферата, в която децата се различават най-много, е езиковото развитие. Богатството на речта варира между 50 думи за едни деца, 100 – за други, и около 300 – за трети. Изоставането в говора може да се дължи на различни причини. Една от тях е неподкрепящата семейна среда, която *не стимулира усвояването на речта* и *не осигурява условия за нейното трениране*, т.е. възможността детето

да говори. Ако живее в среда, в която възрастните не му говорят и то също няма тази възможност, детето не напредва с говора си. Вероятността да се затвори в себе си и да бъде мълчаливо е голяма.

Между втората и третата година детето използва както изреченията от две думи („Ани пие“), така и сложни изречения, които са съставени от две и повече прости, свързани със съюза „и“.

Към 3 години се появяват *първите детски въпроси*: *Къде (е)? Какво (е това)? Кога? Как? Защо?* Първоначално въпросителните думи са думи за общуване. Децата могат да повтарят „какво, какво, какво...“, като всъщност не очакват да получат отговор от възрастните. Постепенно те започват да разбират смисъла и начина на употреба на думата въпрос.

В периода на детските въпроси, т.е. когато детето задава много въпроси и е мотивирано да получи отговори от възрастните, те трябва да дават възможност и предоставят условия за това, което ще има стимулиращ ефект и положителен резултат върху неговото когнитивно развитие.

- Най-значимият резултат от развитието на детето до третата година е *овладяването на говора*. Така това постижение се превръща в основно средство за цялостното детско развитие.

- Развитието на *паметта* подпомага развитието на говора.

- Овладяването на говора помага на детето да *разбира* по-добре инструкциите и знанията, които получава от възрастните.

- Първите три много важни открития, които променят неговия живот и живота на родителите му: първо то открива *майка* си, след това – другия важен човек в неговото обкръжение, *бащата*, накрая то открива *себе си*.

ДОПЪЛНИТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ДЕТЕТО

Детето постъпва в нова и много по-различна от неговия дом среда. Това е изключително голяма промяна в живота му – от неговия „свят“, където всичко е познато, в един нов, където то трябва да се адаптира и да живее. Всичко е различно – обстановката, в която ще живее, възрастните, които ще се грижат за него, останалите връстници, с които ще играе и израства.

Едно от основните изисквания към работата с децата в яслата е да им се помогне за по-бърза адаптация, както и да се развиват, съобразно с техните индивидуални особености и потребности. Колкото по-подробна е информацията, с която разполагат възрастните (педагог, медицински сестри, лели), толкова по-ефективни ще бъдат грижите към детето. Ние предлагаме 3 варианта за събиране на информация.

1) **Въпросник за родителя**, който се попълва от *родителите*. Целта е да се получи *обективна* информация за отношенията в семейството.

2) **Информационна карта за детето**, която се попълва от *педагога (мед. сестра) и/или родителя*.

Информацията в нея дава един по-широк спектър за начина на живот и уменията на детето. С част от информацията *възрастните трябва да се съобразят* и да не променят стереотипите на детето, например по отношение на храненето. Докато информацията, която е в областта на *хигиенните навици, особеностите на съня, ползването на тоалетна, игрите, взаимодействията и ежедневно поведение на детето*, е необходима навременна *намеса на възрастните*, т.е. промяна на отношения, умения и навици.

3) **Емоционален профил за измененията** в процеса на емоционалното развитие. Целта е да се проследят измененията, през които детето преминава в емоционалното си развитие. Изследването се извършва от педагога или психолог.

1. ВЪПРОСНИК ЗА РОДИТЕЛЯ (Приложение 1)

Оценката е по следната скала:

Почти винаги – 4 т., Винаги – 2 т., Никога – 0 т.
Резултати:

При сбор 66–88 точки – атмосферата на взаимоотношения между вас и детето е много благоприятна и позитивна за детето. Успели сте да изградите подкрепяща среда и гъвкаво психологическо пространство между вас и детето и между останалите членове в семейството и детето.

При сбор 23–65 точки – атмосферата на взаимоотношения между вас и детето е добра. Въз-

можно е да обмислите допълнителни варианти как комуникацията между вас и детето да бъде подобрена. Може би трябва да му осигурите повече пространство или да намерите време за общи занимания и игри, разходки, или да създадете „нощен ритуал“ – например приспиване с приказка. Така то ще се чувства равнопоставен член на семейството, а не „малко дете“.

При по-малко от 22 точки – трябва да се замислите как можете да подобрите, разширите и емоционално да обогатите общуването си с детето, особено ако то е единствено дете в семейството или е по-малкото. Всичко в нашия живот е въпрос на приоритети и на организация. А няма по-силен приоритет в живота от малкото дете. По-бързо ще постигнете успех в общуването, когато думите, съветите, изискванията, правилата, предложенията и др. са емоционално подкрепени. „Сериозните“ възпитателни разговори с малкото дете са по-малко ефективно от емоционално наситените „задушени разговори“, подкрепящите ситуации.

2. ИНФОРМАЦИОННА КАРТА ЗА ДЕТЕТО (Приложение 2)

3. ЕМОЦИОНАЛЕН ПРОФИЛ ЗА ИЗМЕНЕНИЯТА (Приложение 3)

Колкото по-малко е детето, толкова по-силни и доминантни са емоционалните прояви в неговото поведение. Да се определят критерий за съответ-

ствие на възрастта и критерий за типичност е труден процес. Все още не се знае точно каква е интериндивидуалната вариабилност на децата в отделните възрасти. В една и съща ситуация децата реагират по различен начин, предопределен от тяхната индивидуалност и преживян опит.

По време на детското развитие *настъпват изменения, измествания в емоционалния профил. Целта* при изработване на емоционалния профил е да се проследят изместванията в *емоционалния профил в процеса на развитие*. За по-лесно сравняване на емоционалните прояви във времето може да се използват скалите, представени в таблица 2 (И. Шванцара, 1988, с. 236).

Знае се, че колкото по-малко е детето, толкова *по-ефективно реагира* в случаите, когато е мотивирано за дадена дейност и в същото време трябва да преодолее:

- препятствие (физическо или психическо);
- загуба на любима играчка или предмет;
- липса на нещо, за което е мотивирано.

Тези три форми илюстрират трите типа емоционални конфликти: *препятствие (страх от различни ситуации), загуба и липса*. В тях децата реагират индивидуално – някои с афект на гняв, а други са устойчиви спрямо фрустриращата ситуация. Профилът на емоционалните реакции на детето в ранна възраст зависи предимно от неговия темперамент и от ситуацията, с които се среща. Интензивността на страха следователно

е определена от диспозицията, докато обектите, от които детето се страхува, повече или по-малко са зависими от ситуациите, в които е било поставяно. Изследването ще помогне за ранно откриване на деца със специални образователни потребности и/или „трудни деца“, за обективизиране на особеностите в емоционалното развитие и за по-нататъшна подкрепа.

Как се попълва профилът:

1. Срещу всяка емоционална проява, характерна за детето, се вписва една от 4-те оценки на степента на интензивност (представени в таблица 1).

2. След това в колоната „Условия“ записват тезите, при които детето проявява съответната реакция.

Например: Проявява свръхчувствителност само в присъствие на майка си; гневливост – само вкъщи; ревност – към по-малката сестра; гальовност – към майката; съчувствие – към животните; агресивност – към по-малките братя или сестри.

Резултат и интерпретиране на резултата

Най-често наличието на оценка за интензивността на проявата на дадено качество нула (0) или четири (4) предполага необходимостта от планиране на допълнителни възпитателно-подпомагащи въздействия. Децата, които имат потребност от планиране на определени мерки, ще получат следните възможни оценки и комбинации от оценки:

1. За емоционалните прояви 2, 3, 7, 11, 13, 14 и 15 при наличие на интензивност 0 (или не) вж. таблица 2, колона 3, знак 0.

2. За емоционалните прояви 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16 и 17 при наличие на интензивност 4 (или изключително много) вж. таблица 2, колона 7, знак X.

Попълване на профила

Оценките за отделните емоционални прояви се съединяват с линия и по този начин се получава профил.

С увеличаване на възрастта интензивността на отделните емоционални прояви може да се засилва или да намалява. За да се разграничи индивидуалната динамика на детското израстване, кривите на интензивността могат да се направят в различни цветове или с различни видове линии (пунктир, накръсана, цяла).

Изработване на профила

Един от най-добрите варианти за работа с емоционалния профил е последователното проследяване на емоционалните прояви от 1 до 7 години, като се включват всички прояви на детето – вкъщи, в яслата, в детската градина.

В някои особени случаи обаче емоционалният профил може да бъде изработен само за емоционалните прояви на детето по време на престоя в детската ясла. Необходимо е да се отчитат условията на развитие в семейната среда (ценности, стил на възпитание, взаимоотношения, материален статут). Най-добрият вариант е профилът да бъде изработван от професионалист психолог, педагог, специален педагог или социален работник.

ВЪПРОСНИК ЗА РОДИТЕЛЯ

Уважаеми родители, молим ви да отговорите на въпросите от Приложение 1, които помагат да оцените взаимоотношенията ви с детето.

1. Когато детето ви говори – слушате ли го?
2. Когато ви говори – гледате ли го?
3. Когато говори и греша – поправяте ли го?
4. Позволявате ли на детето да греша?
5. След добре изпълнена работа или задача хвалите ли детето?
6. Когато не се справя – осъждате ли го/карате ли му се?
7. Смейте ли се заедно?
8. Отделяте ли ежедневно време, за да разговаряте или да му четете?
9. Поощрявате ли интересите и увлеченията му?
10. Оставяте ли лично пространство за детето (ъгъл, кът, малко затворено пространство, кашон)?
11. Купувате/подарявате ли му книги за празници или важни дати?
12. Играете ли с вашето дете?
13. Излизате ли заедно на разходки?
14. Посещавате ли заедно театър, концерт, зоопарк или музей?

ИНФОРМАЦИОННА КАРТА ЗА ДЕТЕТО

на .....
(запишете трите имена на детето)

1. **Дата на раждане** ..... **Пол** (подчертайте отговора) момче, момиче
2. **Брой на членовете в семейството** .....
3. **Поредност между братята и сестрите** (подчертайте отговора) първородно, второ, трето, ...
4. **Използване на галено име към детето в семейството** (подчертайте отговора) да, не
– Ако отговорът е „да“, запишете името .....
5. **Особености на детското хранене** (подчертайте отговора)
(Информацията в тази точка служи за описание на индивидуалните особености на детето, с които служителите в детската ясла по-скоро се съобразяват, отколкото променят.)
  - а) Поема ли течности? твърде много, достатъчно, твърде малко, твърде често и малко, твърде често и много
  - б) Честота на хранене: твърде често, нормално, твърде рядко
  - в) Начин на хранене: с усилие от страна на възрастните, с различни занимания за отвлечане на вниманието, с игра, спокойно
  - г) Има ли алергии към храни или хранителна непоносимост към храни? да, не
– Ако отговорът е „да“, запишете към кои храни и хранителни продукти .....
6. **Особености на хигиенните навици** (подчертайте отговора)
  - а) Измива ли ръцете си преди хранене? да – самостоятелно без посещане, с посещане, с помощ, не
  - б) Измива ли ръцете си след игри? да – самостоятелно без посещане, с посещане, с помощ, не
  - в) Измива ли лицето си сутрин? да – самостоятелно без посещане, с посещане, с помощ, не
  - г) Цялостен тоалет на тялото вечер: да – всяка вечер, през един ден, през повече от един ден, през повече от два дни
  - д) Измиване на зъбите сутрин: да – всеки ден, през един ден, през повече от един ден, през повече от два дни

е) Измиване на зъбите вечер: да – всяка вечер, през един ден, през повече от един ден, през повече от два дни, не

7. Особенности на детския сън (подчертайте отговора)

а) Има ли режим на съня (заспива в точни часове)? през деня – да, не, вечерта – да, не

б) Колко часа е сънят на детето за денонощието (нощният и дневният заедно)? .....

(Норми: до 12–14 часа за първата година; до 12–13 часа за 2-годишните; до 12 часа за 3-годишните)

в) Начин на заспиване: самостоятелно и спокойно, в присъствие на възрастен, с уговорки, с любима играчка

г) Особенности на съня: спи спокойно, стряска се рядко, стряска се често, спи неспокойно и се събужда с плач, спи в присъствие на възрастен

д) Особенности след събуждане: събужда се спокойно и остава в леглото, събужда се и веднага става от леглото, събужда се и започва да плаче, други особености

е) Има ли своя пижама/нощница за сън? да, не

8. Умения за ползване на тоалетна/гърне (подчертайте отговора)

а) Детето съобщава само за своите естествени нужди: да, не

б) Детето ползва самостоятелно тоалетна: да, не

в) Детето ползва самостоятелно гърне: да, не

9. Игри и занимания (запишете и/или подчертайте отговора)

а) Любима играчка на детето .....

б) Любима игра на детето .....

в) Ежедневни (любими) занимания на детето .....

г) Играе ли с други деца и/или връстници? да, не

д) Колко често: да – всеки ден, през два дни, през повече от два дни, веднъж седмично, по-рядко от веднъж седмично

е) Дава ли своите играчки на другите деца? да, не

ж) Спазва ли правилата на игрите? да, не

– В кои случаи спазва правилата? .....

– В кои случаи не спазва правилата? .....

10. Взаимоотношения с родителите, възрастните и/или връстниците (подчертайте отговора)

а) Среща ли се с други възрастни, освен членовете на семейството? не, не – само на големи празници,

само на рождени дни на членове от фамилията, да – всеки ден, веднъж седмично, на две седмици, веднъж месечно

б) Има ли приятели? да, не

в) Общува ли с връстници и деца? да, не

– При отговор „да“ уточнете: да – в семейството, роднини, съседни, приятели, непознати

г) Общува ли с други възрастни? да, не

– При отговор „да“ уточнете: да – в семейството, роднини, съседни, приятели, непознати

д) Показва ли привързаност към майката? да, не

е) В непозната обстановка показва безпомощност, неувереност, неспокойствие, спокойствие, увереност, активност. да, не

ж) Проявява „ревност“, гняв, агресия към други деца: да, не

– Ако отговорът е „да“, кога и в какво се проявява ревността? .....

11. Особенности в ежедневно поведение на детето (подчертайте отговора)

а) При плач задържа дъха: да, не

б) При неудовлетворена реакция пищи: да, не

в) При неудовлетворена реакция скубе: да, не

г) Блъскане на глава: да, не

д) Хвърляне на предмети: да, не

е) Утешителни навици: смучене на пръст, биберон, гризане на нокти, блъскане на главата, други .....

ж) Други особености в поведението .....

12. Особенности на детското внимание в ежедневно режим (подчертайте отговора) отвлечено, разсеяно, задържа внимание с уговорки, задържа за кратко време, задържа колкото е необходимо

13. Чувствителност към специфични медикаменти (подчертайте отговора)

а) Има ли алергия към определени медикаменти? да, не

– Ако отговорът е „да“, запишете медикаментите: .....

14. Друга информация .....

ЕМОЦИОНАЛЕН ПРОФИЛ ЗА ИЗМЕНЕНИЯТА В ПРОЦЕСА НА ЕМОЦИОНАЛНОТО РАЗВИТИЕ

№	Емоционална проява	Интензивност					Условия
		0	1	2	3	4	
1	Свърхчувствителност						
2	Възбудимост						
3	Смяна на настроенията						
4	Страх/боязън						
5	Плачливост						
6	Гневливост						
7	Веселост						
8	Завист						
9	Ревност						
10	Обидчивост						
11	Упоритост						
12	Жестокост						
13	Галъовност						
14	Съчувствие						
15	Самочувствие						
16	Агресивност						
17	Нетърпеливост						

Легенда: 0 – не, 1 – донякъде, 2 – средно, 3 – много, 4 – изключително много

Приложение 3 – Таблица 2

№	Емоционална проява	Интензивност				
		0	1	2	3	4
		не	донякъде	средно	много	изключително много
1	Свърхчувствителност					X
2	Възбудимост	0				X
3	Смяна на настроенята	0				X
4	Страх/боязън					X
5	Плачливост					X
6	Гневливост					X
7	Веселост	0				
8	Завист					X
9	Ревност					X
10	Обидчивост					X
11	Упоритост	0				X
12	Жестокост					X
13	Гальовност	0				
14	Съчувствие	0				
15	Самочувствие	0				
16	Агресивност					X
17	Нетърпеливост					X

Възможни срокове на въздействие

Ако развиваща програма е за дете на възраст *между 1 и 2 години*, на всеки 3 месеца (или 4 пъти в календарната година) се проверява доколко специалното въздействие, приложено върху детето по съответния показател, е помогнало то да постигане на очакваните резултати.

Ако развиваща програма е за дете на възраст *между 2 и 3 години*, ефектът от специалното въздействие се проверява през 6 месеца (или 2 пъти в календарната година).

Ако не се постигат очакваните промени (увеличаване/намаляване на интензитета), би трябвало да се търсят нови форми на въздействие или помощ от специалист.

Детето *след втората година* може да изживява целия спектър от чувства: любов, щастие, радост, привързаност, ревност, завист, гняв, страх. Тяхната проява може да бъде съпроводена с допълнителни интензивни реакции: плач, тропане с крака, крещене, гняв, капризи и др. Малките деца се учат чрез имитация, т.е. чрез „копиране“ на поведението на авторитетните за тях възрастни. Силно подкрепящо е, когато, от една страна, възрастните споделят техните вълнения и чувства, колебания и/или мотиви при избора на позитивно поведение. От друга страна, ги подпомагат за развиване и разбиране на спектъра от чувства, което води до осъзнаване на поведението, последиците от изборите, които правят. Така детето научава, че *единствено поведението подлежи на коментар, но не и чувствата*, които изпитва; научава се както да приема своите чувства, така и да уважава *чувствата на другите*. Подход към дисциплината на децата е възрастните да разграничават *желанията* им от техните *постъпки*. Необходимо е да се ограничават *постъпките* на децата, а не техните *желания*, защото те са провокирани от детската спонтанност и инициативност.

Вие сте професионалист във вашата област и не можете да имате отговори на всички въпроси, независимо от богатата практика на някои от вас. Затова има и други специалисти, в т.нар. област на подпомагащи професии – психолози, социални работници, логопеди, специални педагози и др. Те са тези, които при необходимост колкото по-рано бъдат включени като консултанти за детското развитие, толкова по-ефективни могат да са резултатите от тяхната дейност.

За тези от вас, които търсят „нови отговори на стари въпроси“, предлагаме Приложение 4, което съдържа: Пренатално развитие на детето, Най-често срещани поведения на детето в детската ясла, Новият език на общуването, Тревожността и децата, Най-важни физически и психологически потребности на детето, Права на детето, Възпитаване в толерантност, Различното дете, Трудното дете, Привързаността на детето.

ПРЕНАТАЛНО РАЗВИТИЕ НА ДЕТЕТО

В началото на ХХ в. френският акушер Адолф Пинар разработва основите на пренаталния период и формулира грижите за детето по време и след раждане. Едва обаче през последните трийсет години започнаха да се публикуват научни психологически изследвания на А. Пинар, В. Хан, Т. Верни (1994), Б. Липтон (2001), М. Бертен (2006) и др., които разкриват съществуването на сложна и деликатна вътреутробна връзка майка – дете. Последните изследвания върху пренаталното развитие на плода показват, че сетивните органи се развиват *in utero* (в утробата) под действието на собствена програма за развитие:

- Поява на *рецепторите на обонянето* през 5-а и 9-а седмица и начало на функциониране между 25-а и 30-а седмица. Обонятелният нерв се образува от 9-ата седмица.
- *Вкусовите рецептори* започват да се развиват от 9-а седмица.
- *Кожната чувствителност* започва да се развива от 7-а и завършва до 20-а седмица.
- *Структурите на ухото* започват развитие от 24-ия ден, кортиевият орган става чувствителен към 18–20-а седмица. От осмия лунарен месец плодът реагира на звуци – музика и гласове, разграничава гласа на майката.
- Рецепторите на *вестибуларния нерв* се

формират между 6-а и 8-а седмица и са завършени между 12-а и 16-а седмица.

- От четвъртия месец плодът *отваря и затваря клепачи*. Новороденото не е сляпо. То може да вижда сенки и светлини на около 30 см.

Данните от изследванията доказват значението на емоционалната връзка майка – дете. Едни от най-важните заключения показват, че:

- Животът започва от наличната информация в гените на оплодената яйцеклетка и едновременно с това се включва и информацията от средата, т.е. от майката и чрез нея – от бащата и околната среда.
- Плодът реагира както на мисълта на майката, така и на нейните думи.
- В зависимост от силата и качеството на стимулациите на средата някои гени ще бъдат активирани, а други – не. Първоначалният генетичен капитал ще бъде обработен от влиянията на средата, която може да бъде благоприятна или вредна (*М. Бертен, 2006, с. 7).
- През последните шест месеца на бременността плодът е изключително уязвим на психологическо ниво, докато в началото на бременността при ембриона чувствителността е предимно на физическо ниво (*М. Емото, 2006).
- Първата информация, която ще приемат останалите клетки, а от там – и тялото на плода, е кодирана в първоначалната клетка. Така клетките запазват в паметта си информацията, която полу-

чават. В такъв случай учените предполагат, че в нашето подсъзнание ние сме съхранили тази първоначална информация, която идва от зачеването ни (*Брюс Липтон).

- Всичко е памет, организмът не забравя нищо (*Дебре).

- Активизирането на генните програми се контролира от средата или по-конкретно от възприятието, което организмът има за тази атмосфера. Всички емоции на майката – както негативните (страх и/или гняв), така и позитивните (любов и/или надежда), оказват влияние върху биохимичната селекция и „пренаписването“ на генетическия код на детето in utero, което има дълбок еволюционен ефект за следващите поколения. Оказва се, че бъдещите родители са истински „генни инженери“ и „крайно необходимо е те да бъдат информирани за това“ (*Б. Липтон).

- Любова, която една майка изпитва към своето дете, намеренията, които тя има за него, богатството на общуването, което тя поддържа с него, са с определящо влияние върху неговото по-нататъшно физическо развитие, силовите линии на неговата личност, предразположенията на неговия характер (*g-р Т. Верни).

- В пренаталния период плодът се храни от любовта и положителните емоции на майката толкова, колкото от нейната кръв.

* Цитираните данни и автори са от книгата на Мари-Андре Бертен „Всичко за пренаталното възпитание“ (София, А.Ф.И.М.Б., 2006).

- Усещането за вкус и особено обонянието са един от основните аспекти на връзката майка – дете, които помагат на новороденото (разпознава миризмата на кожата на майка си и вкуса на нейното мляко) да възстанови много по-лесно своето сетивно и емоционално равновесие (*Ж. Релие).

От началото на 90-те години започва създаването на различни асоциации за пренатално развитие, включително и у нас. През 2003 година е създадена Световна организация на асоциациите за пренатално възпитание, включваща 17 страни от 3 континента.

Границите на детското развитие са „изместени“. Влиянието на вътреутробната среда е от изключително значение. Изследванията продължават и ние ще бъдем още по-уверени, когато търсим отговори как да възпитаваме децата. Можем да се чувстваме по-подкрепящи и по-успешни, когато знаем за процесите на развитие, през които е преминало детето.

Затова трябва да създаваме нова *култура* за майката и детето, която да провокира едно ново *отношение* към майката и вътреутробното развитие на плода; да включим в общуването си нов *чужден език*, който да чуват бебетата в утробата на майките. Да се разделим с някои остарели думи и твърдения от нашето ежедневие и народопсихология. И да казваме вместо „бременна жена“ – „же-

ната, която носи живот“; вместо „тежест и бреме“ – „лекота на новия живот и радост в бъдеще“; вместо „малки деца – малки ядове“ – „малки деца – малки радости, но големи деца – големи радости“, и т.н.

Във възрастта до третата година децата изискват специфично внимание от страна на възпитатели и педагози. В следващата част ние сме разгледали най-често срещаните поведения на малкото дете. Нашата цел е да ви дадем *повече ефективни идеи при изработването на конкретни стратегии за конкретни проблеми* на детското поведение. Защото вече само една стратегия за възпитание не е достатъчна.

Приложение 5

ТРЕВОЖНОСТТА/ДИСТРЕСЪТ И ДЕЦАТА

Когато намаляваме несигурността на детето, то е по-малко емоционално обременено. Днес най-важното е да развиваме умения у децата да овладяват стреса както от всекидневните събития в живота, така и през периодите на възрастовите промени (кризи).

Развиването на умения за управление на стреса помага на детето да изгражда своята самоувереност. Справяйки се с несложни ситуации, детето постепенно се научава, че е способно да противостои на определени страхове и да остане в добро емоционално състояние. Самооценката се увеличава значително, когато открие, че може да *се изправи пред различни предизвикателства*.

Най-честите видове стресори в яслата, за които трябва да бъдат подготвени децата и да се разговаря с тях, са:

- Страх от наказание от родителите, изоставяне;
- Страх за собствената и на родителите сигурност, безопасност;
- Страх от наказания от непознатите възрастни, възпитатели и учители и по-големи деца;
- Страх от неизвестното – тъмнина, силни шумове, светкавици, гръмотевици.

В началото на положителната самооценка е самоувереността („Аз съм добро дете! Аз съм ценено дете!“).

Най-малко на малките деца им липсват самоуважение и увереност и въпреки това при голяма част от тях те закърняват и понякога се превръщат в чувство за малоценност, срам и вина.

Как да запазим първичната детска положителна самооценка? Всички изследвания показват, че децата, които от малки имат положителна представа за себе си („Аз съм добро дете!“, „Аз съм ценено дете!“ и др.), когато пораснат, вярват в себе си, в това, което са. Тогава оценките на околните не оказват влияние върху тях или поне не толкова деформиращо, както при децата, които не вярват например, че са добри, ценени.

Самоувереността се изгражда с израстването на детето. Колкото повече успехи е постигнало от очакванията към него, толкова по-голяма е неговата самоувереност.

Как може да бъде стимулирано детето в този процес?

1. Показвайте вашата *безусловна емпатия* – за да има положително отношение към себе си, детето трябва да го е почувствало откън, от другите.

2. Показвайте му вашето *внимание* (говорете с него, интересувайте се от неговите нужди и желания), така детето ще се чувства ценено.

3. Осигурете *пространство* (*физическо и психологическо*) на детето, за да прояви своята инициативност, умения, което го мотивира към следващи успехи. Постоянното наблюдение, контролът и високателността не развиват детската инициативност и мотивация за успех.

4. Използвайте *ясни правила*, които да показват ограниченията на детето (къде е мястото за игри, за хранене и др.).

5. *Уважавайте детето* – накарайте го да се чувства значим член от вашата група, чиито мисли, чувства и действия са важни.

6. Давайте възможност на детето *да участва при взимане на решения*.

7. Давайте възможност на детето *да греши* – така то се научава как да взема решения.

8. Обсъждайте с детето *неговото поведение*, а не *неговата личност*. Например по един начин звучи „Ти си лошо дете!“ и съвсем по-друг начин „Играчките не се хвърлят, а се поставят в шкафа“.

9. Бъдете *модел* за детето (уважавайте себе си) – така ще му покажете как и то да ви уважава.

10. Не сравнявайте децата, *приемете техните различия* – всички деца са уникални. Не можем за забраним или отречем различието.

11. И децата, независимо че са малки, и възрастните имаме *чувства*. Зачитайте чувствата на децата.

12. Когато говорите, обръщайте внимание на *вашия език* – за децата той е моделът, който ще повтарят.

13. Забравете вашите *претенции и свръхкритичност*. Постоянното изтъкване на грешките на детето не му дава възможност да покаже нищо по-добро от себе си. Високите претенции показват, че действията и поведението на детето винаги и във всичко не са достатъчно добри. И така вместо самоувереност се формира чувство за малоценност, срам и вина.

14. Възпитавайте *положително отношение към тялото*. Начинът, по който се грижим за нашето тяло, показва нашето отношение към него. Доколко му даваме *полезна и подходяща по количество храна* и дали не го тъпчем с безполезни храни; как се възстановява – *спи ли достатъчно, играе ли*, за да бъде жизнено и гъвкаво.

Приложение 6

ПРИВЪРЗАНОСТТА НА ДЕТЕТО

Една от основните причини да представим и този важен въпрос от развитието на детето – привързаността към майката или личността, която

го отглежда, има отношение към цялостното психично здраве и развитие на детето. Вие ежедневно се сблъсквате с деца, които плачат неустово и не искат да се „откъснат“ от майка си. В по-късните възрасти децата не винаги показват тази външна привързаност, но тя се запазва на едно по-дълбоко психологическо ниво. Затова е важно да се познават последствията от привързаността върху по-нататъшния живот на детето.

Децата с нарушена привързаност обикновено притежават малко от гореспоменатите качества. Те са неспособни да имат продължителни приятелства и да изпитват близост, нямат усещане за доброта и себезначимост и винаги действат с оглед на своите лични интереси. Не се чувстват свързани с другите (по често имат егоистични настрояния, не могат да споделят любов, топлина и състрадание към другите).

Малтретирането в ранна възраст и несигурното привързване оставят емоционални и когнитивни „рани“ у децата. На тях им е трудно да приемат духовните идеали и стремежи. Вярата, способността да прощават, състраданието и алтруизмът са непознати и чужди от техните нагласи състояния. Когато децата не са обичани достатъчно, те развиват склонност към отмъщение, имат нужда да разрушават света на другите, така както и техният свят е бил разрушен за тях.

Привързването е психологически, когнитивен, емоционален и социален феномен. Изследванията

показват, че около 80% от високорисковите семейства (бедност, домашно насилие, малтретиране в детството на родителя, депресия и други психологически нарушения при родителите) създават тежки разстройства в привързаността у децата.

Потребността от изграждане на привързаност е вродена. Малкото дете се нуждае от близостта на майката, да бъде с нея, когато е несигурно, разстроено, устремено да изследва света или да сподели радостта. За да привлече своята майка и да запази близост до нея, то използва всички способности – усмивка, плач, контакт с очи, хващане, притискане, стискане и др. Майката също има потребност да се грижи за своето дете, но това е и особен биологичен инстинкт.

В психологическите изследвания са описани 3 фази на привързване:

Първата – *пред-привързване*, започва от раждането докъм 3-месечна възраст. В нея децата имат нужда да бъдат гържани, без да имат предпочитания към лицето, което ги гържи;

Втората – *привързване в процес*, продължава от 3 до 6 месеца. Характерно за нея е нарастващото предпочитание на детето да бъде гържано от познати хора, но не задължително майката;

Третата – *истинско (чисто) привързване*, започва след 6-ия месец и завършва към втората година. В нея детето настоява да бъде гържано от майката (или от човека, който се грижи за него).

Има три белега, по които може да се разпознае, че детето има изградена привързаност:

1) детето се опитва да поддържа връзка с обекта на привързаност;

2) детето изпитва безпокойство, когато обекта на привързаност го няма;

3) детето се чувства много по-спокойно и сигурно в присъствието на обекта на привързаност и много по-неспокойно с тези, към които не е изградил този тип отношение.

Нарушенията в поведението, свързани с привързаността, са следствие от следните фактори: **родителски** (малтретиране/пренебрежение, неефективни и безчувствени грижи; депресия, злоупотреба с наркотични вещества; тежки и/или хронически психологически нарушения; ранно появяване на ролята „родител“ от тийнейджърска възраст; проблеми с привързване в предишни поколения – неразрешени семейни проблеми; раздяла и/или загуба); **детски** (труден характер, липса на разбиране с родителите; преждевременно раждане; медицински проблеми; когнитивни и биологични проблеми – невробιολογични увреждания); **генетичен** (психологически заболявания; депресивност, агресивност; антисоциална личност); **на средата** (бедност; липса на стимулация, липса на подкрепа; премествания извън семейството; различно ниво на стрес).

За да се развие раздялата между майка и дете след шестия месец, детето преминава постепенно през *протеста, отчаянието и накрая се отчуждава*.

Нарушението на привързаността се определя като неспособност на бебето или малкото дете да установи съответен за възрастта социален контакт и взаимоотношения с другите, да започне или да реагира на социалното взаимодействие с други и необикновено висока податливост на организма към инфекции. Симптомите на нарушение включат изоставане във физическото, емоционалното и социалното развитие. Деца, отгледани без чувство за любов и сигурност, имат наднормено високи нива на стрес хормони, което може да увреди растежа и развитието както на физическото тяло, така и на мозъка.

В края на първата година детето започва да разбира, че майката не е част от него, че тя не е неизменно добра, което формира депресивната му позиция, появяваща се в по-нататъшния живот винаги, когато индивидът загуби нещо важно (приятел, партньор, съдружник и др.).

Около двегодишна възраст се извършва окончателният процес на отделяне или диференциация на детето от майката, което е свързано с психологическа загуба.

Въз основа на реакциите на детето са установени четири типа:

- със *сигурен тип привързване* – детето активно изследва света около себе си; по време на израстването проявява самоувереност, независимост и автономия; способно е да контролира чувствата и импулсите; създава дългосрочни при-

ятелства и взаимоотношения с родители и други авторитетни фигури; изпитва доверие и обич; способно е на съпричастност, състрадание; има добър успех в училище и поведенчески изяви, позитивни и оптимистични разбирания за себе си, семейството и обществото.

- *с амбивалентен тип привързване* – детето изпитва безпокойство при раздяла с майката; показва малка или никаква склонност да пренебрегва майка си или да се отдели от нея в периода на завръщането; слабо адаптивно е в непознати ситуации; има склонност към по-агресивно поведение в сравнение с децата от другите типове привързване;

- *с дезорганизирано привързване* – детето е неспособно да се довери и да установи емоционална близост с други; по-често проявява импулсивност, манипулативност, ярост и агресия; контролиращо и командващо; не създава дълготрайни взаимоотношения; има склонност да краде и лъже; липсват съпричастност и разбиране; слабо чувство за себе-значимост;

- *с несигурно привързване* – детето пренебрегва майка си при нейното завръщане, поздравява я по обичайния начин, ако я поздравя, смесва поздрава с реакция на пренебрежение; комуникацията между него и майка му е слаба; има тенденция в процеса на израстване да се отнася по същия начин към непознати; чувства се неспокойно, когато е оставено само – ако при него присъства непознат, детето не показва безпокойство; понякога проявява жесто-

кост към животните и склонност към занимания с огън.

Как можем да подпомогнем непривързаното дете в неговото израстване и пълноценно развитие. Преди всичко е необходимо:

- *детето да бъде в хармония със себе си* – самоуверено, с положителна самооценка и себеуважение, което ще му помогне да развие способността да *интегрира своите физически, умствени, емоционални и социални аспекти*;

- *детето да развие чувството за различие и значимост, целенасоченост и надежда* – което в следващите периоди от живота ще му помогне да се фокусира върху *смисъла на живота* като силен вътрешен стимул за *личностно развитие*;

- *детето да развие положително чувство за свързаност със собственото Аз и с другите* – в по-късните етапи от живота това ще му дава възможност да чувства *взаимосвързаност с другите*.

	Дневни указания на педагога	Отчет на медицинската сестра
понеделник	Образователно направление	
	Очаквани резултати	
	Задачи за индивидуална работа	

	Дневни указания на педагога	Отчет на медицинската сестра
вторник	Образователно направление	
	Очаквани резултати	
	Задачи за индивидуална работа	

	Дневни указания на педагога	Отчет на медицинската сестра
сряда	Образователно направление	
	Очаквани резултати	
	Задачи за индивидуална работа	

	Дневни указания на педагога	Отчет на медицинската сестра
четвъртък	Образователно направление	
	Очаквани резултати	
	Задачи за индивидуална работа	

	Дневни указания на педагога	Отчет на медицинската сестра
сряда	Образователно направление	
	Очаквани резултати	
	Задачи за индивидуална работа	

Примерно годишно разпределение на педагогическите ситуации

Образователно направление	Очаквани резултати	Приложение
ТЕМА: АЗ СЪМ В ДЕТСКАТА ЯСЛА 1 – 15 октомври		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Приобщаване на децата към детската група. • Запознаване с помещенията в детската ясла и персонала. 	
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Ходене към ориентир (играчка). • Ходене и разпръснато бягане. 	
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> • Разпознава, посочва и назовава играчки в групата. 	
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> • Двигателна игра с цветни моливи или флумастери върху целия лист. Изпитване радост и задоволство от следите, които остават върху него. • Изпълнение на нецеленасочени манипулативни движения с флумастери. Начални опити за оприличаване и назоваване на „драсканиците“ с предмети от действителността. 	
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Слушане на музикално произведение и съпреживяване. • Изпълнение на музикално-ритмични движения по подражание. 	
ТЕМА: ТОВА СЪМ АЗ 16 – 31 октомври		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Възприемане и посочване на части на лицето и тялото. 	картон №1

Образователно направление	Очаквани резултати	Приложение
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Ходене в коридор. • Бягане към ориентир. 	
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> • Разпознава, посочва и назовава части на лицето и тялото. 	
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> • Формиране на умения за разпознаване фигурата на дете – момче, момиче. • Оцветяване на разпознатите неоцветени части в облеклото на детските фигури чрез „граскане“ с флумастери и цветове по избор. Начални умения за зацриховане на контурни изображения. 	картон №1
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Изпълнение на музикално-ритмични движения. • Слушане и подпяване на песен „Ей, ръчички“. 	подвижна игра „Кубчета“
ТЕМА: ЕСЕН Е 1 – 15 ноември		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Запознаване с някои есенни плодове и зеленчуци. 	
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Овладяване на умения за изпълняване на двигателни действия. • Бягане в определена посока. 	
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> • Формиране на начални умения за ориентиране в пространствената среда. Вярно подреждане на плодовете и зеленчуците в кошниците. • Апликиране на готово изрязани изображения на плодове и зеленчуци. Запознаване с точковото залепване на елементите върху цветна основа. Оказване на индивидуална помощ на децата. 	картон №2

Образователно направление	Очаквани резултати	Приложение
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> • Разширяване обхвата на игровия материал (плюшени играчки, кукли, игрови предмети от бита, кубчета). • Показва и назовава плодове и зеленчуци. 	
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Извършване на погрателни движения при възприемане на музика. • Слушане и подпяване на песен „Зеленчуци, който не яде“. 	подвижна игра „Ходи баба Меца“
ТЕМА: ЖИВОТНИТЕ В ГОРАТА 16 – 30 ноември		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Запознаване с животни и техните характерни външни белези. • Назоваване на характерни външни белези и движенията на животни – Зайо Байо, катеричка, Баба Меца, Ежко Бежко. 	
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Търкаляне на голяма топка. • Бягане с различно темпо. 	
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> • Самостоятелно подреждане на готовите изображения на гъбки и катеричка върху основата. • Апликиране на гъбките и катеричката с нанасяне с клечка на 1–2 точки лепило върху обратната им страна. Притискане на изображенията с цяла длан. 	картон №3
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> • Разпознава, посочва и назовава някои животни. 	
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Изпълнение на движения, характерни за някои животни (Зайко подскача; Мечо се движи бавно, троваво). • Слушане и подпяване на песен за гъбките: „Гъбка червенушка“, „Гъбки“. 	подвижна игра „Весели мечета“, „Ходи баба Меца“

Образователно направление	Очаквани резултати	Приложение
ТЕМА: ЗИМА Е 1 – 15 декември		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Запознаване с характерните особености на сезона зима. 	
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Хвърляне на малка топка. • Бягане до определена цел с предмет в ръка. 	
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> • Подреждане на кръгли форми с различна големина за получаване на конкретен образ (Снежен човек). • Апликиране главата на снежния човек. Дорисуване на копчета или други детайли по желание и според възможностите на детето. 	картон №4
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> • Възприемане на текста на кратка приказка. 	
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Слушане на песни с различно темпо – бързо, бавно. • Слушане и подпяване на песен „Шаро и първият сняг“. 	подвижна игра „Снежинки“
ТЕМА: ДЯДО КОЛЕДА 16 – 24 декември		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Запознаване и създаване на положителни емоции от предстоящия празник Коледа. 	
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Ходене по права линия – 2 м. • Скачане с два крака на място. 	

Образователно направление	Очаквани резултати	Приложение
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> • Усвояване на умения за свободно разполагане на две или повече готово изрязани, различни по големина и цвят форми в определено пространство (върху елхата). • Апликиране на елементите за украса на елхата. Затвърдяване на уменията за точково лепене. 	картон №5
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> • Разговор по картина. • Активизиране на речник: елха, Дядо Коледа, играчки, подаръци, шейна, пързалка. 	
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Слушане на песни. Включване в колективно изпълнение на познати песни. • Слушане и попяване на песен „Ръкавички“. 	подвижна игра „Снежинки“
ТЕМА: МОЯТ ДОМ 1 – 15 януари		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Запознаване и посочване на части на къща (покрив, прозорец, врата). • Активизиране на речник: прозорец, покрив, врата, комин и други части на къщата според възможностите на децата. 	
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Лазене към определена цел. • Провиране (с лазене или ходене). 	
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> • Запознаване с червения цвят и правилното му назоваване. • Довършване на рисунката с оцветяване покрива на Мечовата къщичка с червен цвят. 	картон №6
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> • Разпознава, посочва изображения на предмети от бита. 	

Образователно направление	Очаквани резултати	Приложение
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Слушане на песни и изпълнение на музикално-ритмични движения. • Създаване на умения за съгласуване на изпълнение на музикално-ритмични движения – песен „Часовник“. 	подвижна игра „Мечо“
ТЕМА: ДОМАШНИ ЛЮБИМЦИ 16 – 31 януари		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Запознаване с домашни любимци – куче, коте и техните характерни белези, Кой с какво се храни? • Упражняване в подражаване на звуци на различни животни, познати на децата. 	
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Търкаляне на топка. • Бягане в колона. 	
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> • Затвърдяване на уменията за оцветяване на контурно изображение с червен цвят. Насочване към по-плътна зацриховане на купичката за мляко. • Затвърдяване на уменията за апликиране на готово изрязани изображения (кокълче за кучето) върху цветна основа. Насочване към по-чисто лепене. 	картон №7
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> • Възприемане на стихче, залъгалка. 	
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Слушане на песни и изпълнение на музикално-ритмични движения. • Създаване на умения за съгласуване на изпълнение на музикално-ритмични движения – песен „Снежинки“. 	подвижна игра „Котенца, пиленца“

Образователно направление	Очаквани резултати	Приложение
ТЕМА: РОЖДЕН ДЕН 1 – 15 февруари		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Емоционално съпреживяване на празника рожден ген. 	картон №8
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Ходене до определена цел. • Хвърляне на голяма топка в хоризонтална цел (обръч). 	
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> • Оцветяване на контурните изображения на балони с цветове по избор. • Апликиране изображението на торта. Самостоятелно откриване на мястото за залепването ѝ. Развиване на устойчивост на вниманието. 	картон №8
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> • Разговор по картина. Активизиране на речник: рожден ген, торта, свещички, балони и други. 	
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Слушане на песни и изпълнение на музикално-ритмични движения. • Създаване на умения за съгласуване на изпълнение на музикално-ритмични движения. 	подвижна игра „Кукла и мечок“
ТЕМА: БАБА МАРТА 16 – 28 февруари		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Емоционално съпреживяване на празника Баба Марта. • Възприемане на персонажи, типични за празника Баба Марта. 	
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Хвърляне на топка във вертикална цел. • Бягане между препятствия. 	

Образователно направление	Очаквани резултати	Приложение
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> • Оцветяване с червен цвят на една от топките на мартеничката. Насочване към по-равномерно зацриховане. • Довършване на мартеничката чрез апликиране на готово изрязаните бял и червен кръг. Нанасяне на точка лепило в средата на кръгчето. 	картон №9
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> • Активизиране на речник: мартеници, Баба Марта. • Възприемане, разбиране и частично възпроизвеждане на приказката „Косе Босе“ от Ран Босилек. 	табло
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Слушане на песента „Мартенички“. • Слушане и подпяване на песента „Мартенички“. 	
ТЕМА: ПРАЗНИК НА МАМА 1 – 15 март		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Емоционално съпреживяване и подготовка за празника на мама. 	
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Хвърляне на топка в цел. • Бягане в кръг с предмет в ръка. 	
Изобразително изкуство	<p>Довършване подаръка за мама:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Запознаване с жълтия цвят и правилното му назоваване. Оцветяване контурното изображение на едно от лалетата с жълт цвят. • Апликиране на лалета в края на двете им гръжки. Нанасяне на 2–3 точки лепило върху неоцветената им част. Леко притискане с глан, без да се размества изображението. 	картон №10
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> • Възприемане и възпроизвеждане на стих за мама и създаване на положителни емоции. • Активизиране на речник: мама, цветя, подарък, обичам. 	
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Слушане и възприемане на песен за мама. • Слушане и подпяване на песен за мама. 	

Образователно направление	Очаквани резултати	Приложение
ТЕМА: ПРОЛЕТ Е... 16 – 31 март		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Запознаване с характерните особености за сезона пролет. 	картон №11
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Включване в подвижна игра. • Хвърляне на топка с две ръце напред. 	
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> • Оцветяване на слънцето с жълт цвят. Стремеж към по-плътно и равномерно зашриховане без излизане от контура на изображението. • Апликиране на лястовичката. Самостоятелно определяне на място за залепването ѝ. 	картон №11
Изобразително изкуство	<p>Довършване на пейзажната рисунка с:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Рисуване на дъжд. Усвояване на умения за рисуване на къси линии с графичен материал. • Апликиране на готовото чадърче към неговата гръжка чрез нанасяне на 3–4 малки точки лепило. 	картон №12
Български език и литература	Разговор по картина (описание). Активизиране на речник: пролет, слънце, птички, цветя, радост.	
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Слушане и подпяване на песен „Теменужка“. • Изпълнение на музикално ритмични движения „Танц на цветята“. 	подвижна игра „В гората“
ТЕМА: ШАРЕНИ ЯЙЦА 1 – 15 април		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Запознаване и създаване на положителни емоции от предстоящия празник Великден. 	

Образователно направление	Очаквани резултати	Приложение
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Ритане на топка. • Подскачане за достигане на предмет над протегнатата гетска ръка (до 5–10 см). 	
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> • Запознаване със синия цвят и правилното му назоваване. Оцветяване на едното яйце със син цвят, а другото с жълт. • Правилно разпознаване и назоваване на трите цвята. Стремех за оцветяване без излизане от контура на изображението. 	картон №13
	<ul style="list-style-type: none"> • Рисуване на гнездо чрез свободни кръгообразни движения на ръката и свързването им с конкретен образ. Изпълнение с графичен материал на избор (моливи или флумастери). 	картон №14
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> • Активизиране на речник: шарено яйце, Великден, козунак. Възприемане и стремех за възпроизвеждане на стих за Великден. • Назоваване на думи – действия. 	
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Слушане и изпълнение на музикално-двигателната игра „Чук – чук, яйчице“. • Изпълнение на познати песни. 	
ТЕМА: ТОПЧИЦЕ СКОКЛИВА 16 – 30 април		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Демонстрира предпочитания за играчки и място за игра. • Споделя играчки и пособия с децата. 	
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Подражателно изпълнение на движения (ходене, бягане). • Лазене от колянна опора и провиране през обръч. 	

Образователно направление	Очаквани резултати	Приложение
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> Упражнение за изпълнение на целенасочени кръгообразни движения на ръката за получаване на две или повече различни по големина и цвят кълбенца. 	картон №15
	<ul style="list-style-type: none"> Апликиране на готовото изображение на малка топка върху избрано от детето място на полянката. Упражнение за рисуване на крива затворена линия – брой, големина, цвят и разположение на топките върху полянката са по избор на детето. 	картон №16
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> Разпознава, посочва, назовава изображения на предмети от заобикалящата среда. 	
Музика	<ul style="list-style-type: none"> Изпълнение на музикално-двигателни игри. Възприемане и подпяване на песен „Мога сам“. 	подвижна игра „Котенца сиви“
ТЕМА: ПРИЯТЕЛИ 1 – 15 май		
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> Слушане на приказката „Пог гъбката“. Възприемане и частично възпроизвеждане на отделни епизоди от приказката. 	табло
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> Бягане към определена цел. Ходене по ограничена повърхност (начертани хоризонтални линии). 	
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> Усвояване на умения за рисуване на прави хоризонтални линии от ляво на дясно (релси за влакчето). Използване на графичен материал и цветове по избор. 	картон №17
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> Споделя играчки с други деца. Изразява проява на симпатия. 	

Образователно направление	Очаквани резултати	Приложение
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Слушане и изпълнение на музикално-двигателни игри. • Пеене на познати песни. 	
ТЕМА: ПРАЗНИК НА ДЕТЕТО 16 – 31 май		
Околен свят	<ul style="list-style-type: none"> • Емоционално съпреживяване на празника на детето. • Разговор за празника и украсяване на занималнята. 	
Физическа култура	<ul style="list-style-type: none"> • Бягане между препятствия. • Прехвърляне на топка през мрежа на определена височина. 	
Изобразително изкуство	<ul style="list-style-type: none"> • Оцветяване на балоните с цветове по избор. Назоваване на избраните цветове. Насочване към по-плътно и равномерно зацриховане на контурното изображение. Свързване на балоните с прави линии в лапата на Мечо. 	картон №18
Български език и литература	<ul style="list-style-type: none"> • Описва играчки (с опорни въпроси). • Активизиране на речник: балони, подаръци, празник, игри. 	
Музика	<ul style="list-style-type: none"> • Слушане и изпълнение на музикално-двигателни игри. • Пеене на познати песни. 	подвижна игра „Балонът се надува“, „Книжка веселушка“

СТИХОТВОРЕНИЯ И РИМУШКИ

ЕСЕН

Вятърко листи в гората пилей.
Косето Босето сладко не пей.
С пойните птички отлитна на юг,
есен е вече пристигнала тук.
Нека да вее и вѣн да вали.
Нека се стелят в гората мъгли.
Зайо ще има топъл кожух
Мечо ще спи под юрганче от пух.

ЕСЕН

Вѣн е есен, вятър духа.
смее се гората глуха.
Мечо мама не послуша.
Тръгна да си брули круши.
Фиу фит, духа вятърът сърдит.

ЕСЕН В ГОРАТА

Надалече отлетяха
веселите птички.
Пожълтяха, пожълтяха
клони и тревички.
И поточето в гората
пее тиха песен.
По земята, по земята
шета златна есен.

ДЪЖД

Капят капчици отвѣн
зѣн, зѣн, зѣн.

Само петльо вѣн стои,
той от гъжд не се бои.
Капят капчици отвѣн
зѣн, зѣн, зѣн,
Всички птички отлетяха
даже сбозом не си вземаха.

МЕЧО

Мечо си облече,
топла грешка вече.
С кошничка в рѣката
тръгна през гората.
В храсти пожълтели
гъбки да набере,
да свари чорбица
за добри гечица.

ПРАЗНИКА НА ЛИСКА

Празник има Лиска,
имен ден празнува,
с гостите си иска
тя да потанцува.
Рече каква Сврака:
– Лиске, потърни!
Танцът ще почака!
Първо почерни!

ТАРАЛЕЖ

Зайо Байо, беж
иге таралеж.

Той е пѣлен с богли
пипнеш ли го, ох, боли.

КАТЕРИЧКА

Ей там на бора,
скача без умора –
катеричка жива,
весела, игрива.

ЗАЙЧЕ

Зайче, гългоушче,
с величко кожухче,
с алені очички
като две звездички,
с пухкави две лапки
като в чорапки.

КЪЩИЧКА

Къщичка малка
като залъгалка –
със една вратичка,
със едно прозорче,
със едно коминче.
Гуши се в гората
като малка птичка.

СЛОНСКА ЗАЛЪГАЛКА

Слон след слон, слон след слон,
всеки тежък близо тон,
всичко сто и пет на брой
тръгнали на водопой.

По две слонски гълтки пили
и реката пресушили.

МОЛБА

Мравчо мечка влачеше.
Жаба Меца плачеше:
– М-м-м! Пусни ме! Обещавам
с мравки да не се гощавам!

ХУБАВИЦА

Бодна мравка незабравка
в черната косица.
Всеки рече отдалече:
– Брей, че хубавица!

КАТЕРИЧКА

Шета шумно из гората
катеричка опашата.
Сбира шипки и шишарки,
лешници и манатарки.
Шушне вятърът в шумака:
– Зима иде! Сняг ни чака!

ПАТЕШКА НАСТИНКА

Патенца една дружинка
се оплакват от настинка,
че в студената рекичка
днес играха си на жмичка.
Чичо аптекар веднага
със усмивка им предлага:

– Пийте много витамини,
топъл чай и аспирини.
Ако всеки го направи,
утре пак ще сте ми здрави.

ЖАБЧО

Жабчо в жабуняка
жално, жално квака,
че му сложи мама
жълтата пижама
и сега веднага
трябва да си ляга.

ЧИЧО САВА

Погледнете чичо Сава
слаголеда как продава.
Слага в сладката фунийка
малка топчица за Сийка,
а сега за батко Боре
пълни, пълни чак догоре,
чак догоре и прелива...
Чичо Сава, тъй не бива!

ГАРВАН

Гарван грочи на оградка.
Моли се на баба Радка:
– Дай ми грозде! Гра-гра-гра!
Пуста баба не разбра.
Грабна гългата тояга,
ала гарванът избяга.

ЖАБЧО

Жабчо в жабуняка
жално, жално квака,
че му сложи мама
жълтата пижама
и сега веднага
трябва да си ляга.

ЗИМА

Зимата – майка грижлива,
голите клони завива
и семената в полята
с топло юрганче намята.

ДЯДО КОЛЕДА

Дядо Коледа ще гойде гнеска
в нашата градина детска.
Сигнал на шейна крилата
ще се спусне от билата.
С чудни дари на децата
ще зарадва той сърцата
снежен облак във се вдига
тихо, Дядо Коледа пристига.

ДЯДО КОЛЕДА

Чук, чук, чук
Дядо Коледа е тук,
от далечната страна
той пристига със шейна.
Носи с пълен кош на гръб

Всекиму подарък скъп.
Чук, чук, чук
Дядо Коледа е тук,
посрещнете го гечица
с коледарска песенчица
и засмени и добри
нещо ще ви подаря.

ДЯДО КОЛЕДА

Дядо Коледа пристига
в празничната вечер.
Чакат всички гечурлига
своя гост далечен.
Той с усмивка дяволита
кротко ще ги гушне,
тихичко ще ги попита:
– Бяхте ли послушни?
И тогава ще извади
пълните торбички –
с кукли, топки, шоколади
ще зарадва всички.

ОЧАКВАНЕ

Баба питката замеси
с коледни късмети.
Дядо Коледа, къде си?
Вижд, елхата свету!
Слушах цялата година –
питаи даже кака.
Хайде, влизай през комина –

цяла нощ те чакам.
Ако вече съм заспала,
Коледко любими,
до възглавничката бяла
кукла остави ми.

ЗИМА

Наг баури и долчинки
пагат пухкави снежинки
вятърът ги разпилява
и хорце си разлюлява.
Хей, снежинки, вий пагнете
и земята побелете.

КОКИЧЕ

Хей, кокиченце, красиво
ти къде ли си се скрило?
– Ето ме сега сред вас геца
с мен пристига пролетта.

ПРОЛЕТ

Топло слънце грее,
чуруликат птички.
Вятърът люлее
пролетни тревички.
В близката горица
кукувица кука.
– Тичайте, гечица!
Пролетта е тука!

ПРОЛЕТ

Аз съм пролетта
нося радост на света.
Дето мина зеленее
де погледна слънце грее,
а усмивка дето пратя,
там разцъфват се цветята.

КОКИЧЕ

Аз кокиченце съм бяло,
сред гората разцъфтяло,
идва пролет подграница,
тя е мойта майка мила.
имам братче минзухарче,
кукуряче за другарче
синеока теменужка
моя първа вярна дружка.

ПРОЛЕТ

Вън е пролет слънце греи
и ни гледа и се смеи.
Всеки клон се кичи с цветя
и цветенцата цъфтят.

КИТКА

Минзухари, кукуряци
теменужки от трънаци
китка ще сбера голяма
да я занеса на мама.

МИНЗУХАР

Минзухарко братко,
имаш ли сестриче?
Бялото кокиче
е моето сестриче.

ТЕМЕНУЖКА

Слънчо щом прогони
зимната вихрушка
цъфна сред шумака
горска теменушка.

БАБА МАРТА

Взела две игли от Ежко
прежда от върбите взела
Баба Марта на децата
мартенички е оплела.
Ето ти една за здраве,
ето ти една за сила,
Баба Марта на децата
пролет днес е подарила.

МАРТЕНИЧКА

Тази пъстра мартеничка
мама ми я върза
да съм като лястовичка
пъргава и бърза.

МАРТЕНИЧКА БЯЛА

Мартеничке бяла,
бяла и червена
мартеничке мила,
колко си засмена.
Щом те видя само
става ми тъй драго
донеси ми радост,
донеси ми сила.

НА МАМА

Моя майчице добринка,
с бяла хубава ръчишка,
издигни я и сложи я
върху моята главичка
да ме милва, да ми пее
като слънце да ми грее.

МАМА

Първото кокиче
ще ти подаря
много те обичам,
майчице добра.

МАМА

Познати думи как обичам
по книжка да чета,
да сричам и мисля си,
че друга няма по-сладка
гумичка от мама.

МАМА

Днес е твоят празник,
майчице добричка,
много те обичам
ти си ми едничка.
цветенце откъснах
с моята ръчишка
цветенце за тебе,
майчице добричка.

ОБЕЩАНИЕ

Искам пак при тебе
мамо, да се сгуша
твоего момиче
вече ще те слуша.
Чистичка ще пазя
новата престилка
майко, презърни ме
колко си добричка!

КРУШКИ

Баба, Баба Нуша
крие в джоба круша
ще си хапне круша
само, който слуша.

МОЯТА КУКЛА

Мойта кукла е красива
има хубави очички
тя е като жива

има две ръчички.
Малки песнички ѝ пея
нежно я приспивам
вечер заедно с нея
сладо си заспивам.

ЧЕРЕШКИ

Аз черешките обичам
мои гружки ги наричам.
Те със сок са напоени
бели, розови, червени.
Мама каза, че с тази грешка
аз приличам на черешка.

ГЕРДАНЧЕ

Сегнало е малкото Анче
да ниже пъстро герданче
на мама ще го гарява,
да бъде жива и здрава.

ЕЛХИЦА

Грее нашата елхица
на върха блести звездица
с кош на рамо Дядо Мраз
идва весел между нас.

*Избраните произведения са откъси от произведения на: Калина Малица, Ангелина Жекова, Дора Габел, Атанас Душков, Йордан Стубел, Елисавета Багряна и др.

КОТКА

Котката хитруша
с чисто бяла гуша
много, много яла
сладо е заспала.

ЕЖКО

Ежко във гората
гнеска не играй,
болен на кревата
Ежко пие чай.
Тичал е юнака
та се изморил.
После без да чака
той вода е пил.

ПРИКАЗКИ

Трите мечки

Сред една гора имало къщичка. В тази къщичка живеели три мечки – баща Мечок, майка Мечка и дете Меченце. Един ден бащата Мечок казал на майката Мечка:

– Майко Мечко, хайде да отидем на разходка.

– Добре – казала майката Мечка, – ще приготвя набързо обед а ще тръгнем.

Сготвила чорбица, сипала я в три паници. Сложила масата. Облякла си новата рокля, пременила и Меченцето с нови панталони. Заклучила вратата и тръгнали. Вървели, вървели и седнали да си починат.

През това време едно малко Момиченце отишло да си играе в гората, без да се обади на майка си.

– А кой ли живее в тази къщичка? – казало зачудено Момиченцето и се затичало към отворения прозорец на мечката къщичка.

Гледа, вътре маса с три стола – голям, малък и най-малък. На масата имало една голяма лъжица и една голяма паница, пълна с чорбица, до нея – по-малка лъжица и по-малка паница, пълна с чорбица, а до нея – една съвсем малка лъжичка и една съвсем малка паничка с чорбичка.

– Ех, както съм изгладняла, ще вляза да се нахраня! – казало си Момиченцето и без да мисли много, скочило през прозореца и седнало на най-големия стол. Взело най-голямата лъжица и сръбнало чорбица от най-голямата паница.

– Олеле, олеле, изгорих се! – извикало Момиченцето и скогнало от стола. Седнало на по-малкия стол, взело по-малката лъжица и гребнало чорбица от по-малката паница.

– Олеле, и тази е гореща! – извикало Момиченцето и седнало тогава на най-малкия стол, взело най-малката лъжичка и си гребнало от най-малката паничка.

– Ох, че сладка чорбица! – казало то и бързо, бързо изяло всичката чорбица на Мечето.

После малкото Момиченце погледнало в другата стая и видяло три кревата – един голям, друг по-малък и трети най-малък. Влязло вътре, легнало на най-големия.

– Олеле, тук ще потъна! – извикало Момиченцето, скогнало и отишло на по-малкия креват.

– Охо-о, и тук не е за мен! – скогнало Момиченцето и легнало на най-малкото креватче, завило се с най-малката завивка и заспало.

По едно време – отключ, отключ, вратата се отключила и мечото семейство се върнало.

– Кой е седял на моя стол? – извикал бащата Мечок.

– Кой е сядал на моя стол? – извикала и майката Мечка.

– А-а-а, кой е сядал на стола ми, кой е изял чорбицата ми? – викнало и се разплакало малкото Меченце.

– Чакайте, сега ще намеря пакостника – викнал бащата Мечок и почнал да обикаля къщата. Влязъл в спалнята и викнал:

– Кой е лягал на моето легло?

Подир него влязла и майката Мечка и извикала:

– Кой е лягал на моето легло?

Влязло и гетето Мече – викнало и заплакало:

– Мамо, кой се е скрил в леглото ми?

– Чакай да взема бастуна! – викнал бащата Мечок, а Момиченцето отворило очи, скочило от леглото и избягало. Като стигнало въщи, разказало всичко на майка си, поускало ѝ прошка и никога вече не излизало без позволение.

А когато пък мечото семейство отивало друг път на разходка, майката Мечка затваряла добре прозореца и никога никои не се вмъквал в къщата им.

Лев Толстой

Косе Босе

Направило си Косенцето Босенцето гнезденце. Снесло си яйчица. Дошла Кума Лиса под гнездото и рекла:

– Косе Босе, гай ми едно яйчице! Дойдоха ми тате и мама на гости, ще им сготвя чорбица. Косенцето ѝ дало едно яйчице.

На другия ден пак дошла Кума Лиса и рекла:

– Косе Босе, гай ми яйчице! Дойдоха ми бате и кака на гости.

Косенцето пак ѝ дало едно яйчице.

Днес тъй, утре тъй – останало Косенцето само с едно яйчице. Дошла Кума Лиса и рекла:

– Косенце Босенце, гай ми яйчице!

– Нямам, Лиске – отговорило Косенцето.

– Като нямаш, тебе ще изям!

Заплакало Косенцето. Дало си и последното яйчице.

На сутринта минало куче през гората. То видяло Косенцето, че плаче и попитало:

– Защо плачеш, Косе Босе?

– Как да не плача, кученце. Всяка сутрин идва Кума Лиса и ми взема по едно яйчице. Взе ми ги всичките. Не можах да си излюпя пиленца. Тази сутрин пак ще гойда. Нямам какво да ѝ дам. Сега мене ще изяде.

– Не плачи, Косе Босе! Аз ще се скрия ей тук в шумата. Като гойда Кума Лиса да ти иска яйце, ти ѝ речи: „Нямам, Лиске, яйчице. Ей там в шумата има кокошчица. Взemi нея.“

Кучето се скрило в шумата. Дошла Кума Лиса и рекла:

– Косе Босе, гай ми яйчице!

– Нямам, Лиске, яйчице! Имам една кокошчица ей там в шумата. Ако искаш, взemi я.

Кума Лиса се зарадвала и взела да рови из шумата. Кучето изскочило и я подгонило.

Тя бяга, то я гони, тя бяга, то я гони – най после стигнала до дупката и се скрила. Кучето клекнало пред дупката. Чакало да се подаде Кума Лиса, да я хване за шията. Кума Лиса не знаела, че кучето варди вълн и взела да пита краката си:

– Я кажете, краченца, как викахте, когато ви гонеше кучето?

– Беж, Лиске, да бягаме! Беж, Лиске, да бягаме!

– Ох, на така миличките краченца! Кака ще ви

купи чехлички!

– Ами вие, ушенца, как викахте?

И ние викахме: – Беж, Лиске, да бягаме!

– Ох, на така миличките ушенца! Кака ще ви купи обички!

– А ти, опашчице, как викаше?

– Дръж, куче, Лиса за опашката! Дръж, куче, Лиса за опашката!

– Тъй ли? Чакай да те дам на кучето! – и Кума Лиса си подала навълн опашката.

Кучето я хванало и почнало да я тегли. Лиса се дърпа навълн, кучето тегли навълн. Тя навълн, то навълн.

Най-после я издърпало и скок – върху нея. Разкъсало ѝ кожухчето.

Народна приказка

Пог гъбата

Веднъж силен гъжд застигнал Мравката. Къде да се скрие?

Видяла тя на полянката малка гъбка, изтичала и се скрила под нея.

Сега под гъбката – чака да премине гъждът. А гъждът все по-силно и по-силно вали... Допълзяла мокра Пеперуга:

– Мравке, Мравке, пусни ме под гъбката! Измокрих се – не мога да летя!

– Къде да те пусна? — каза Мравката. — Не виждаш ли, че аз гва се побирам тук?

– Нищо! Нека е тясно, на сърцето да е широко!
Пуснала я Мравката под гъбката.

А гъждът все по-силно вали... Дотичала Мишката:

– Пуснете ме под гъбката! Вир вода съм станала!

– Къде да те пуснем? Няма място!

– Посвийте се малко!

Посвили се – пуснали Мишката под гъбката.

А гъждът все вали и не престава...

Заподскачало покрай гъбката Вrabчето. Заплакало:

– Измокриха ми се перцата, умориха ми се крилцата! Пуснете ме юд гъбката да се изсуша и да си почина, докато премине гъждът!

– Няма място!

– Посвийте се, моля ви се!

– Добре.

Посвили се – намерило се място и за Вrabчето.

Изведнъж на полянката изскочил Заекът и видял гъбката.

– Скрийте ме – извикал той, – спасете ме! Лисицата ме гони.

– Жал ми е за него – каза Мравката. – Хайде още да се посвием. Едва скрили Заека, и Лисицата дотичала.

– Не видяхте ли Дългоушко? – попитала тя.

– Не сме го виждали.

Приближила се Лисицата и подушила:

– Да не се е скрил тук?

– Че къде ще се скрие!

Махнала Лисицата с опашка и си отишла. В това

време гъждецът спрял – показало се слънчицето. Излезли всички изпод гъбката – зарадвали се. Мравката се замислила и каза:

– Как стана така? Отначало ми беше тясно дори на мен самата, а после и за петимата се намери място.

Погледнали всички гъбката и веднага се досетили защо отначало за едного било тясно, а после и за петимата се намерило място.

А вие досетихте ли се?

Витали Сутеев

Мишлето и моливът

Живял върху масата на Вова един Молив.

Веднъж, когато Вова спял, на масата се качило едно Мишле. Видяло то Молива, хванало го и го помъкнало в дупчицата си.

– Пусни ме, моля ти се! – казал Моливът. – За какво съм ти? Аз съм от дърво, не съм за ядене.

– Аз ще те гриза! – отговорило Мишлето. – Сърбият ме зъбите и затова все трябва да гриза нещо. Ето така! – И Мишлето захапало силно Молива.

– Ох – казал Моливът. – Остави ме тогава за последен път да нарисувам нещо, а после прави, каквото искаш.

– Така да бъде – съгласило се Мишлето, – рисувай! Но накрая все пак ще те изгриза на малки къчета.

Възгъхнал тъжно Моливът и нарисувал едно кръгче. (Възрастният едновременно с четенето на

приказката рисува последователно фигура на котка.)

– Кашкавал ли е това? – попитало Мишлето.

– Може и кашкавал да е – отговорил Моливът и нарисувал още три малки кръгчета.

– Разбира се, кашкавал е, а това по него са дупчици – досетило се Мишлето.

– Може и дупчици да са – съгласил се Моливът и нарисувал един голям кръг.

– Това е ябълка! – извикало Мишлето.

– Може и ябълка да е – казал Моливът и нарисувал няколко такива сплескани кръгчета.

– Зная, това са наденници! – завикало Мишлето и се облизало. – Хайде, свършвай по-скоро, че ужасно ме сърбят зъбите.

– Почакай още една минута – казал Моливът.

И когато започнал да рисува тези ъгълчета, Мишлето завикало:

– Това прилича на кот... Не рисувай повече!

А Моливът вече нарисувал големи мустаци.

– Че това е истинска котка! – писнало изплашено Мишлето. – Помощ! – и се мушнало е дупчицата си.

Оттогава Мишлето не смеело да си покаже носа навън.

А моливът на Вова и до днес си живее, само че ето колко малък е станал.

Опитай се и ти да нарисуваш с молива си такава котка, да се плашат мишлетата.

Витали Сутеев

ГИМНАСТИКА

НА ГОСТИ

Подайте си напред ръцете с вода измийте ги и гвете.

Клекнете всички, а сега станете за гости се гответе.

Ръцете ни са чисти вече в гората ни очаква мече в редица да се погредим при мечо да вървим.

ДРЪНКАЛКИ

Аз имам две дрънкалки зън, зън, зън.

С тях почуквам по земята чук, чук, чук.

А сега скочете всички весело звъннете

зън, зън, зън.

МЕЧО

Мечо лапите в страни разтваря после пред гърдите ги събира и в хралупата наднича.

Ах, медецът сладък как обича скача бързо в тревата жилнала го пчелата.

ЦВЕТА

Цветенцето ето скрива го детето.

Я го покажете – туй е мойто цвете. в нашата градина цъфнаха цветята.

ПОДВИЖНИ ИГРИ

ПОЗДРАВ

Задачи: Бързо придвижване към определена цел. Кординация на движенията на ръцете.

Пособия: 2 бр. флагчета, кубче – високо 20 см.

Описание: Медицинската сестра поставя любимата играчка върху подходящ шкаф. Съобщава на децата, че Мечо им е на гости и иска да види как те могат да бягат, да вземат флагчето, което е поставено на масата. Да стъпят върху кубчето, да размахат флагчето ту с едната, ту с другата ръка.

МЕЧЕТА НА РАЗХОДКА

Задачи: Свободно ходене и лазене

Пособия: Кошница и малки топчета за всяко дете

Описание: Кошницата се поставя в единия край на стаята. Медицинската сестра съобщава на децата, че те ще бъдат малки мечета, а тя – майката – мечка. Ще отидат на разходка в гората, за да си съберат крушки. Който намери крушка, трябва да я постави в кошницата на майка – мечка. След това всички пълзят и се прибират в къщи.

НА САМОЛЕТ

Задачи: Отскачане от високо на ниско. Преодоляване чувството за страх.

Пособия: Няколко табуретки или кубчета високи 30–40 см.

Описание: Кубчатата са подредени на разстояние 2 метра едно от друго. Децата са стъпили върху кубчетата. При произнасяна на гумите „Самолети лети“ от медицинската сестра, децата трябва да скачат от кубчетата. Тези, който ги е страх, го правят с помощта на медицинската сестра. При сигнал „Самолети, приберете се!“ децата отново се качват на кубчетата.

НЕМИРНИ КОТЕНЦА

Задачи: Лазене през обръчи

Пособия: 2 обръча, едно столче.

Описание: Обръчите са поставени вертикално, на разстояние 1,5–2 м един от друг. След втория се поставя столче. Децата са в колона по едно. Медицинската сестра им съобщава, че те ще бъдат котенца и ще се провират през прозорчетата, за да могат да излязат навън. Обяснява им се, че трябва да се провират бавно „без да докосват обръча“. Детето, което е преминало първо през обръча продължава да лази до своето столче. Изправя се и се връща със спокойно ходене. Ако някои деца се затрудняват при лазене, медицинската сестра оказва помощ. А първите ги поущрява.

ЖАБЧЕТА

Задачи: Подскачане, ходене в синхрон със сестрата.

Пособия: 1 столче или кубче

Описание: Всички деца са жабчета. Играят и подскачат на полянката. Едно от тях се е уболо на трънче и майка – жабка го завежда при доктор Щъркел. Болното жабче стъпва върху краката на медицинската сестра с лице към нея, а тя го придържа пог мишниците и така се движат, до къщичката (столчето) на Щъркела. След като го е излекувал д-р Щъркел, навръщане оздравялото жабче подскача заедно с другите другарчета – жабчета.

МИНАВАНЕ ПО МОСТЧЕ

Задачи: Ходене по гимнастическа пейка, дълга 2 м. Скок от високо на ниско.

Пособия: Пейка, дълга 2 м.

Описание: Децата изпълняват ролята на гимнастици, наредени в колона. Медицинската сестра предлага да минат по мостчето (пейката) и да скачат с гватата крака едновременно от края на пейката.

ПЧЕЛИЧКИ

Задачи: Равновесна ходене по предварително начертана линия.

Пособия: По едно столче за всяко дете. Изкуствени цвѳета. Обозначени хоризонтални прави линии на пода.

Описание: Медицинската сестра обяснява, че децата са в ролята на пчелички. Всички са сигнали върху столчетата. Те са със сгънати крака, обхванати от двете ръце (пчеличките спят). Медицинската сестра със звънче ги събужда, слизат от столчетата, вървят по правите линии към цвѳетята. Всяка пчеличка взема по едно цвѳетенце и с леко бягане се връща в къщичката си.

КУЧЕ

Куче мило, спиш ли? Отвари очи и децата погледни.

БЕЛИ ЗАЙЧЕТА

Зайче бяло, подскочи, подскочи
сладко морковче хрупни, хрупни
Хруп-хруп, хруп-хруп.

Но внимавай, в хрѳсталака някой гебне, някой чака.

МУЗИКАЛНО-ПОДВИЖНИ ИГРИ

БАЛОН

Балонът се надува, надува
надувайте момчета
да стане на парчета – „пук“.

ХОДИ, ХОДИ БАБА МЕЦА

Ходи, ходи Баба Меца
крушки да събира,
за гечицата си малки
сладки ги подбира.
А след нея тичат
малките мечета.
тичат, тичат, тичат
с босите крачета.

КУКЛА И МЕЧОК

Кукла и мечок танцували
и лудували – раз, два, три.
В танца те се налудували,
налудували – раз, два, три.
нашият мечок – тежко скача
тежко скача – раз, два, три.
Куклата ах, тъй се сви от смях
ха, ха, ха.

САМОЛЕТ

Самолет си правим ние двама
ще летим над планина голяма
после ще се върнем пак при мама.

ВЕСЕЛИ МЕЧЕТА

С ботушки и кожух
стъпва тежко Мечо Пух.
Ходи Мечо из гората
мег събира за гецама!
Хей, мечета, работливи
весели, добри, изриви
бързо вкъщи се върнете
и медеца донесете.

ВРАБЧЕТА И ВЯТЪР

Хей, врабчета, мили
де ли сте се скрили?
Я се покажете
и зрънца клъвнете.

В ГОРАТА

Ний в гората бяхме
и цветя набрахме.
Ей така, хей така
и цветя набрахме.
Свито в хрусталака
спеше зайче сиво,
ей така, хей така
спеше зайче сиво.
Зайче, събуди се
с теб да поиграем
ей тъй на хорце
с теб да поиграем.

КОТЕНЦА, ПАТЕНЦА

Котенцата, зад врата скрити
лапички се мият зад ушите
бива ли тогаз, едно юначе
от сапун да плаче?
Патенцата със крачета слаби
къпят се в поточета и вади
бива ли тогаз едно юначе
от сапун и от вода да плаче?

КОТЕТА

Малки котета добрички
тук при мен елате всички
топла попарка хапнете
после всички скокнете.

НАШАТА КОЛОНА

Нашата колона
е във строен ред.
Хайде всички дружно
да вървим напред
едно, две, три
да вървим напред.

ПО ТАЗ ПЪТЕЧКА

По таз пътечка равна
върви дружина славна.
Ох, как се изморих,
ох, как се изпотих.

Сега дома отивам
и сядам да почивам.

ГЪБКИ

Ах, виш гъбки,
бели като зъбки /2/
кога сте ми пораснали?
Ний растем, растем, растем /2/
кога гъжг вали.

ЧАСОВНИК

У дома часовник трака
с лъскави стрелчици
тик-так, тик-так,
ставайте гечица!
Две момченца погранили
плискат се с водица
тик-так, тик-так,
ставайте гечица.

КАКВО ИМАМ?

Имам две ръчички
вижте ги всички
сутрин с мен се будят
и за мен се трудят.
Имам две очички
като две вратички
вечер се затварят
сутрин се отварят.
Имам две ушенца

като две мишленца
нощем с мен се гушкат
генем май не слушкат.
Имам две крачета
като две братлета
мира не намират
цели дни не спират.

КНИЖКА – ВЕСЕЛУШКА

Аз съм книжка веселука
ваша най-обична гружка
приказчици зная чудни
за петленца ранобудни,
за Мецана и щурчето
и за Ежко и петлето.

ХЕЙ, ДЕЧИЦА

Хей, гетенце,
с мене поиграй
и ръчички си подай
гай, гай, гай
и ръчички си подай.
Със ръчички пляс, пляс, пляс,
със крачета троп, троп, троп,
веднъж ти, веднъж той
хайде да се завъртим.

ВЛАК

Стройте се в редичка
да направим влак.

С него ще заминем
ний на слънчев бряг.
пуф-паф /2/ през поля тунели.
пуф-паф /2/ покрай къщи бели.

САМОЛЕТИ

Днеска ще играем ний
на самолети
всички ще летим,
даже без билети.
Дружно ще се носим
над реки, поляни
после ще се върнем
весели, засмяни.

ТРАКАТ КОЛЕЛАТА

Весели, изриви
и гецата водят
през места красиви.

КУБЧЕТА

Чукат малките гечица
чука, чука, чука, чук
с малки кубчета в ръцете
чука, чука, чука, чук.
Тихо долу ги оставят
тропат весело с крака
после със ръчички пляскаат
ех, че весела игра.

ЕСЕН

2. Тръгна по градинки
в клонки и цветя.
Вред където мине
всичко шари тя.

РЪКАВИЧКИ

Привет

2. Вятърко да вее
Снежко да лудее,
като малка птичка
ще летя с шейничка.

МАРТЕНИЧКИ

Мар - те - нич - ки мар - те - нич - ки бе - ли и чер - ве - ни,

виж - те виж - те две - те ми ръ - чич - ки как са у - кра - се - ни.

2. Мартенички /2/ колко са красиви
вдигам /2/ двете си ръчички
пролет /2/ иде.

МОГА САМ

На риз - ка - та на джоб - че - то скъ - са - ло се коп - че - то. На риз - ка - та на джоб - че - то скъ - са - ло

се коп - че - то. Боц от - тук, боц от - там коп - че - то за - ших си сам.

СНЕЖИНКИ

Пух - ка - ви сне - жин - ки сно - щи за - ва - ля - ха ни - ви и гра - дин - ки ве - че по - бе - ля - ха.

2. Спят под одеало
семенцата малки.
А децата чакат
весели пързалки.

ВРАБЧО

Враб-чо каз - ва, че е бил с ляс - то - вич - ки - те край Нил. И от плаж прис - ти - га цял ле - ле по - чер - нял.

Хай-де, враб-чо, не лъ - жи я до мен се при-бли-жи. Взел си от ко - ми - на, брат то - зи че - рен цвят.

МИЛА МОЯ МАМО

Ми - ла мо - я ма - мо, слад - ка и доб - рич - ка,

как да ка - жа, ма - мо, кол - ко те о - би - чам!

2. Цели нощи зная
ти над мен си бдяла
в тая топла стая
песни си ми пяла.

ЗЕЛЕНЧУЦИ

Зе - лен - чу - ци кой - то не я - де
не ще и - ма ро - зо - ви стра - ни

1.
той го - лям не ще да по - рас - те.

2.
все - ки ще го по - бе - ди.

2. Морковчето вика ела тук,
ряпата крещи и тя на пук,
леля зелка в ъгъла се смей,
а домата червеней.

ТЕМЕНУЖКА

Си - не - о - ка те - ме - нуж - ка те - ме - нуж - ка ми - ла друж - ка.

Мъ - нич - ка си и не зна - еш кол - ко ху - ба - во у - ха - еш.

2. Теб децата те обичат
и главички с тебе кичат,
мъничка си и не знаеш
колко хубаво ухаеш.

ШАРО И ПЪРВИЯТ СНЯГ

Ти - хо се си - пе пър - ви - я сняг га - ле - но щи - пе буз - ки - те пак

Де е на дво - ра ста - ри - я пън снеж - ко за - тру - па всич - ко на - вън.

2. Плевникът има снежен калпак,
сняг е затрупал къщния праг
шаро тревожно тръска глава
как е възможно що е това.

3. Шаро е още малко кутре
може ли шаро да разбере?
Колко си глупав, шаро, сега!
Колко страхливо гледаш снега!

ПРИМЕРЕН СЦЕНАРИЙ ЗА ПРОВЕЖДАНЕ НА ПРОЛЕТЕН КАРНАВАЛ

Песни: Кокиче, Теменужка, Лаленце, Баба Марта, Мама

Герои: Мечо, Зайко, Рунтавелка, Вогещ, Фея
На украсен с цветя параван се появяват Мечо и Зайко.

Мечо: *(трие очи)* Ох, *(протяга се)* сладко си поспях. Но *(поглажда си коремчето)* май съм гладен *(оглежда се)*. Няма ли наоколо нещо за ядене? ММММ *(ръмжи)*

Зайко: Ей, Мечо, не ме ли виждаш? Какво търсиш?

Мечо: Ами нещо за ядене. Ти не си ли гладен?

Зайко: Е, похапнах едно морковче преди малко и сега си подскачам, подскачам *(подскача и изведнъж спира)*. Оле, ами сега? *(плаче)* Изгубих си мартеничката!

Мечо: Мар... Какво е това как го каза мар- ма - мартеница?

Вогещ: Мартеницата, Мечо, е бяла и червена. Всяка година на първи март баба Марта закичва всеки с по една за здраве. Но ти спеше още и затова на теб не ти е гала.

Мечо: Ами сега аз ще си остана без мартеница.

Вогещ: Не тъжи, Мечо. Баба Марта си отиде у дома. Децата ще ти изпеят песен за нея, а ти я запомни и когато я срещнеш в гората я изпей. Тя ще се зарадва и ще подари и на теб мартеница.

Песен: „Баба Марта“

Рунтавелка: Хей, хей, какво става тук? Да не би баба Марта да ни е дошла отново на гости? Цветята още спят. Огледайте се наоколо.

Зайко: Вярно, не виждам нито едно цвете.

Мечо: Ей, Зайко, ти май си късоглед. Не виждаш ли нещо бяло, което се подава над земята?

Песен: „Кокиче“; Стихотворения

Вогещ: Колко е самотно бялото кокиче! Неговите гругарчета още спят. Как ли да ги събудим? А, сетих се, да повикаме Феята на цветята *(викат я)*.

Феята: *(угва)* Кои ме вика?

Мечо, Зайко и Рунтавелка: Ние, ние. Не можем да събудим цветята, а без тях наоколо е толкова тъжно.

Феята: Добре, ще ви помогна. Ще направя своето вълшебство. *Песен на феята*

Мечо: *(Ефект звън)* Виж чудо. Едно синьо цвете погледна листенца.

Песен: „Теменужка“; Стихотворение: „Минзухар“

Вогещ: Да, Мечо, това са първите пролетни цветя. Те известяват на всички, че вече е дошла пролетта и птиците са долетели от юг. Но я погледнете. Друго цвете се събужда.

Песен: „Лаленце“; Стихотворения

Зайко: Я, полянката сякаш оживя. Колко много цветя има тук.

Воец: Те могат и да танцуват. Хей, приятели искате ли да си направим пролетен карнавал? Ще танцуваме и ще се веселим.

Животните: Искаме, искаме! *Излизат за танц на цветята, феята танцува с тях.*

- Димитър Кръстев Димитров • Бойка Цветанова Калева •
- Наталия Кирилова Стойкова • Мария Дичева Цачева •
- Райна Сергеева Захариева •

АЗ СЪМ В ДЕТСКАТА ЯСЛА

Практическо ръководство на педагога
в детската ясла

Рецензент: *г-р Елена Найденова*

Редактор: *Ясена Христова*

Графичен дизайн: *Ясена Христова*

Формат 70x100/16, Печатни коли 5,00

Издателство „Изкуства“

1700 София, Студентски град,

ул. „Д-р Йордан Йосифов“ 8Б

тел. 02/943 4724, факс 02/943 4397

e-mail: office@izkustva.net; izkustva@yahoo.com

www.izkustva.net